

సాంఘిక శాస్త్రము

SOCIAL SCIENCE
TELUGU MEDIUM

ఏడవ తరగతి
STANDARD SEVEN

ఐడత II

TERM II

1. అరబ్బులు మరియు తురుష్కుల దండయాత్రలు

ప్రపంచ చరిత్రలో ఇస్లాం మతపుట్టుక మరియు మురోఖీవృద్ధి ఒక ముఖ్యమైన అధ్యాయముగా పరిగణించబడినది. మహమ్మద్ ప్రవక్త (క్రీ.శ. 570-632) ఇస్లాం మతమును స్థాపించెను. ఇస్లాం మతము వెంట్రు వెంట్రు అరేబియా ఎడారి ప్రాంతములో అభివృద్ధి చెందడం ఆరంభమయ్యెను. అరబ్బులు ఇస్లాం మతమును ఆసియాలో ఒక గొప్ప రాజకీయశక్తిగా నెలకొల్పిరి. అరేబియనుల తర్వాత పర్షియనులు ఇస్లాం మతమును బలోపేతం చేయగా తురుష్కులు దీనిని వశ్యమ మరియు తూర్పు దేశములందు వ్యాపింపజేసి ప్రపంచ మతములలో ఒక ముఖ్యమైన మతముగా అభివృద్ధి చేసిరి.

క్రీ.శ. 712 లో సింధు మరియు ముల్తానులపై అరబ్బుల దండయాత్ర

ప్రాచీన కాలము నుండి భారతదేశము మరియు అరబ్బుదేశముల మధ్య వ్యాపార సంబంధములు వుండేవి. ఈ పరిస్థితులలో సింధు ప్రాంతముపై దండెత్తుటకు అనేక కారణములు ఉన్నవి. అరబ్బులు సింధు ప్రాంతములోని సిరి సంపదలకు ఆకర్షితులైరి. కావున సింధు ప్రాంతములో అరబ్బుల పాలనను స్థాపించుటకు, ఇస్లాం మత వ్యాప్తికి ప్రయత్నించిరి. సముద్రపు దొంగలను నియంత్రించలేక పోయిన సింధు రాజు మీద ఆగ్రహము చెంది దీనినే తక్షణ కారణముగా నెంచి సింధు ప్రాంతముపైన దండెత్తిరి.

మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం

ఖలీఫా వాలిద్ అనుమతితో ఇరాక్ గవర్నర్ ఆల్-హిజాజ్ సింధుపై దండెత్తుటకు మహమ్మద్ బిన్ ఖాసింను పంపెను. ఇతను సింధు పరిపాలకుడైన దాహిర్ను ఎదుర్కొని రేవారు యుద్ధములో ఓడించి సింధు ప్రాంతమును వశపరచుకొనెను. ఇతడు ముల్తానును కూడా వశపరచుకొనెను. ముల్తాను నందుగల అపారమైన సంపదను ఇతడు కొల్ల గొట్టెను. అందుచే ముల్తాను నగరమును ఇతడు స్వర్ణ నగరమని పిలిచెను.

పరిపాలనా విధానము

మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం సింధు మరియు ముల్తానులను అనేక ఇక్తాలు లేక జిల్లాలుగా విభజించెను. అరబ్బు సైనికాధికారులను ఇక్తాల పరిపాలనకు అధిపతులుగా నియమించెను. జిల్లాలలోని ఇతర విభాగములను పరిపాలించుటకై ప్రాంతీయ హిందూ అధికారులను నియమించెను. మహమ్మదీయ మతమునకు చెందని ఇతర మతముల వారిపై అరబ్బులు జిజియా పన్నును విధించిరి.

మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం పతనము

ఖలీఫా వాలిద్ మరణాంతరము ఖలీఫా సులేమాన్ పరిపాలనకు వచ్చెను. ఇతడు ఇరాక్ గవర్నరు అయిన ఆల్-హజ్జ్ కు ప్రధాన శత్రువు. ఆల్-హజ్జ్ కు అల్లుడన మహమ్మద్ బిన్ ఖాసింను పదవి నుండి తొలగించెను. తరువాత ఖాసిం ఖైదు చేయబడి మొసపటోమియాకు పంపబడి అచ్చట క్రూరముగా హింసించి చంపబడెను.

సింధు మరియు ముల్తానులు ఖాలిఫా పరిపాలనలో దాదాపు 150 సంవత్సరములు ఉండెను. వారి పరిపాలన క్రమముగా క్షీణింపసాగెను.

అరబ్బుల దండయాత్ర ఫలితములు

సింధుపై అరబ్బుల విజయము ఫలితముగా భారతదేశము నందు ఇస్లాంమత రాకకు బీజము వేసినది. అరబ్బులు భారతీయుల నుండి పరిపాలనా విధానమును, ఖగోళశాస్త్రము, నంగీతము, చిత్రలేఖనము, వైద్య శాస్త్రము మరియు వాస్తవ శిల్పమును నేర్చుకొనిరి. భారతీయ తత్వశాస్త్రము గణితము ఖగోళశాస్త్రము అరబ్బులచే ఐరోపా దేశములకు వ్యాప్తి చెందెను.

ఖాసిం మరియు అతని రక్షణదళములు

మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం 25,000 సైన్యమును కలిగి ఉండెను. అందులో 6,000 సిరియను గుర్రములు, 6000 ఒంటెలు, 3000 బ్యాక్టీయన్ ఒంటెలు. 2000 మంది కాల్బలము, 5 గుండ్లను వినురు యంత్రములు మరియు అధునాతన రక్షకులు.

తురుష్కుల దండయాత్ర

భారతదేశములో తురుష్కుల పరిపాలన విస్తరణ

క్రీ.శ. 8వ మరియు 9వ శతాబ్దములలో బాగ్దాదు పాలకులైన ఖలీఫాలపై తురుష్కులు అధిక్యతను ప్రదర్శించిరి. వారు అరబ్బులకన్నను తీవ్రతను కలిగివుండిరి. వారు అరబ్బులచే ప్రారంభించబడిన పనులను మూర్తి చేసి తమ అధిపత్యమును సింధు మరియు మూల్తాను ప్రాంతములను దాటి భారతదేశములో వ్యాపింపజేసిరి.

వీరోచిత స్త్రీల రక్షకదళము

దాహిర్ యొక్క భార్య రాణి బాయ్ మరియు సింధు ప్రాంతమునకు చెందిన యితర స్త్రీలు కలసి రేవార్ కోటలో వీరోచిత స్త్రీల రక్షక దళమును స్థాపించిరి. తమ ప్రయత్నములో విఫలమైన యెడల శుత్రువుల చేతి నుండి తమను రక్షించుకొనుటకు మరియు వారి పవిత్రతను కాపాడుకొనుటకు వారు జోహారును గావించిరి.

భారతీయుల ప్రభావము

బ్రహ్మగుప్తునిచే రచించబడిన సంస్కృత కావ్యమైన బ్రహ్మసిద్ధాంతము అరబిక్ భాషలోనికి అనువాదము చేయబడెను. అరబిక్ గ్రంథములందు భారతీయ శాస్త్రజ్ఞులైన భాలా, మనకా మరియు సింధుబాద్ల పేర్లు గుర్తించబడెను. బాగ్దాదు నందు వైద్యశాలలో ప్రథమ వైద్య అధికారిగా దననుడు నియమించబడెను. మనకా అను వైద్యుడు తన వైద్యవైపుణ్యముచే ఖలీఫా హరున్ అల్ రషీదును తీవ్ర వ్యాధి నుండి రక్షించెను.

గజనీ మహమ్మద్

గజనీ పరిపాలకుడైన సబుక్తజిన్ తరువాత ఇస్మాయిల్ పరిపాలనకు వచ్చెను. క్రీ.శ. 998 లో ఇతడు తన సోదరుడయిన మరియు ప్రఖ్యాతి చెందిన గజనీ మహమ్మద్ చే సింహాసనము నుండి తొలగించబడెను. గజనీ మహమ్మద్ క్రీ.శ. 1000 లో భారతదేశముపై దండెత్తెను. ఇతడు భారతదేశముపై దండెత్తిన మొదటి తురుష్కుడు. మహమ్మద్, హిందూ

షాహివంశమునకు చెందిన జయపాలుని, మూల్తాను పాలకుడైన ఫతే దావుద్ను, నాగర్ కోట యొక్క అనంద పాలుని ఓడించెను. ఇతను చెండేలులను, మధురా, కనౌజ్ మరియు గ్వాలియర్ పరిపాలకులను జయించెను. ప్రతి యొక్క దండయాత్ర తరువాత అపారమైన సంపదతో గజనీకి తిరిగి వెళ్ళెను.

మహమ్మద్ భారతదేశానికి వ్యతిరేకంగా చేపట్టిన దండయాత్రలలో క్రీ.శ 1025లో కతియవార్ తీరము నందు వెలసిల్లిన సోమనాథ దేవాలయముపై దాడి అత్యంత ముఖ్యమైనది. కతియవార్ పరిపాలకుడైన రాజా భీమదేవ్ మరియు అతని అనుచరులు ఆ ప్రాంతము నుండి పారిపోవుటచే మహమ్మదు ఆదేవాలయములోని అపార సంపదను కొల్లగొట్టుకొని గజనీ నగరానికి తరలి వెళ్ళెను. అతనిచే కొల్లగొట్టబడిన సంపద ఇరవై లక్షల దినార్లు మించి యుండెను.

గజనీ మహమ్మద్పై ఒక అంచనా

గజనీ మహమ్మద్ ఆసియాను పరిపాలించిన ముస్లిం పరిపాలకులలో ఒక గొప్ప వ్యక్తి. ఇతడు కళలను మరియు విద్యను పోషించెను. తన ఆస్థానమందు ఫిరదౌసి మరియు అల్పెరుని అను ప్రముఖ కవులను పోషించెను.

సర్ హెన్రీ ఎల్లియట్చే రచించబడిన గ్రంథము భారతదేశ చరిత్రలో గజనీ భారతదేశముపై 17 సార్లు దండయాత్రను చేసినట్లు సూచించబడియున్నది. ప్రతి దండయాత్ర పిదప లెక్కలేనంత సంపదతోను, అపారమైన ధనముతోను గజనీ నగరానికి తిరిగి వెళ్ళెనని తెలిపియున్నాడు.

భారతదేశములో గజనీ మహమ్మద్ పరిపాలన ముగింపు

గజనీ మహమ్మదు తర్వాత పరిపాలనకు వచ్చిన వారు చాలా బలహీనులు. కావున షరోరి పరిపాలకుడైన అల్లావుద్దీన్ హుస్సేన్ గజనీపై దండయాత్ర జరిపి కొల్లగొట్టి కాల్చి మట్టుబెట్టెను. క్రీ.శ. 1186 నాటికి శక్తివంతమైన గజనీ వారసుల పరిపాలన క్షీణించి షరోరి పరిపాలన ప్రారంభమయ్యెను.

ఘోరి మహమ్మద్

భారతదేశముపై దండయాత్రలను జరిపిన ముఖ్య మహమ్మదీయులలో మహమ్మదు మూడవ వాడు. ఇతను పర్వత ప్రాంతములైన గజినీ మరియు హీరాట్ నగరముల మధ్య నుండిన ఘోరి ప్రాంతమునకు పరిపాలకుడయ్యెను. కావున ఇతను ఘోరి మహమ్మద్ అను పేరుతో ప్రఖ్యాతి చెందెను.

ఇతని దండయాత్రలు

ఇతను ఒక ఉన్నత స్థితిని పొందాలనే కోరిక మరియు సాహసము గల పరిపాలకుడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1176లో భారతదేశముపై దాడి చేసెను. ఇతడు ముల్తాను మరియు ఉచ్ ప్రాంతములను వశపరచుకొనెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1182లో సింధులోని దిగువ భాగమును జయించెను. క్రీ.శ. 1185లో పంజాబుపై దండయాత్రచేసి సియాల్ కోటను తను వశపరచుకొనెను. క్రీ.శ. 1186లో లాహోరును ముట్టడించెను.

మొదటి తరైన్ యుద్ధము క్రీ.శ. 1191

క్రీ.శ. 1189 లో ఘోరి మహమ్మద్ భటిందా కోటను వశపరచుకొని రాజపుత్రుల పరిపాలకుడైన పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ పై దాడిచేసెను. పృథ్వీరాజు ఒక గొప్ప సైన్యముతో ఘోరి మహమ్మదును ఎదుర్కొని క్రీ.శ. 1191 లో జరిగిన మొదటి తరైన్ యుద్ధము నందు ఓడించెను. పృథ్వీరాజ్, ఘోరి మహమ్మదుచే మునుపు కోల్పోయిన భటిందా కోటను తిరిగి స్వాధీనము చేసుకొనెను.

రెండవ తరైన్ యుద్ధము క్రీ.శ. 1192

ఘోరి మహమ్మద్ తిరిగి శక్తివంతుడై కొని క్రీ.శ. 1192లో రెండవసారి పృథ్వీరాజ్ పై దండెత్తెను. ఇతడు పృథ్వీరాజ్ నాయకత్వములో ఐక్యతచెందిన రాజపుత్ర సైన్యమును భీకరముగా తరైన్ వద్ద ఓడించెను. పృథ్వీరాజు బంధింపబడి తర్వాత చంపబడెను. రెండవ తరైన్ యుద్ధము భారతదేశ చరిత్రలో ఒక ముఖ్యమైన అధ్యాయమును ప్రారంభించెను. ఇది మొదటి సారిగా భారతదేశము

నందు తురుష్కుల పరిపాలన స్థావనకు దారి చూపినది.

ఘోరి మహమ్మద్, కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ను తన యొక్క సైనికాధికారిగా నియమించెను.

మహమ్మద్ యొక్క యుద్ధ తంత్రములు

ఘోరి మహమ్మద్ తన సైన్యమును ఐదు విభాగములుగా విభజించెను. నాలుగు సైన్య విభాగములను రాజపుత్రులపై దాడి చేయుటకు అన్ని దిక్కులకు పంపెను. ఐదవ సైనిక విభాగము మాత్రము రిజర్వులో ఉంచెను. రాజపుత్రులు పరాక్రమముతో యుద్ధములు చేసి అలసట పొందిన సమయములో ఐదవ సైన్యమును యుద్ధ రంగమునకు పంపెను. వారు బలపరాక్రమములతో రాజపుత్రులను ఓడించిరి.

రాజపుత్రుల తిరుగుబాటు

క్రీ.శ. 1193 మరియు క్రీ.శ. 1198 మధ్య కాలములో అనేక రాజపుత్రులు ఎదురుతిరిగిరి. అట్లు ఎదురు తిరిగిన అనేక రాజపుత్రులను కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ఓడించి వారి ప్రాంతములను తన పరిపాలన క్రిందకు తెచ్చుకొనెను. ఘోరిచే వశపరచుకొనబడిన భారతదేశములోని ప్రాంతములకు ఢిల్లీని రాజధానిగా చేసుకొనెను.

చాంద్వార్ యుద్ధము క్రీ.శ. 1194

ఘోరి మహమ్మద్ కనౌజ్ పాలకుడైన జయచంద్రుని ఎదుర్కొనెను. జయచంద్రుడు రాజపుత్రుల యొక్క గొప్ప నాయకుడు. భారతదేశమునందు సువిశాలమైన ప్రాంతములు ఇతని పరిపాలనలో ఉండెను. చాంద్వార్ యుద్ధములో ఇతని కంటి యందు బాణము గుచ్చుకొనుట వలన ఘోరి మహమ్మద్ చే చంపబడెను. ఈ యుద్ధ విజయం ఫలితముగా ఘోరి మహమ్మద్ భారతదేశములో తన పరిపాలనను మరికొంత విస్తరించుటకు సహాయపడినది.

బేంగాలు మరియు బీహారులందు విజయములు

ఘోరి మహమ్మదు సైనికాధికారులలో ఒక్కడైన మహమ్మద్-బిన్-బక్తియార్ ఖిల్జీ క్రీ.శ. 1202 - 1203లో విక్రమశిల మరియు నలండా విశ్వవిద్యాలయములను ధ్వంసము చేసెను.

ఇతడు బెంగాలులోని నదియాను బీహారులోని కొన్ని ప్రాంతములను ఆక్రమించుకొనెను.

ఘోరి మహమ్మద్ మరణము

ఘోరి మహమ్మద్ మధ్య ఆసియాలోని తన శత్రువులను ఎదుర్కొనుటకై గజనీకి తిరిగి వెళ్ళెను క్రీ.శ. 1206 లో మార్చి 25వ తేదిన సాయంకాలపు ప్రార్థన సమయములో షియా మరియు ఖాఖార్ తీవ్రవాదులచే హత్యగావించబడెను.

ఒక అంచనా

ఘోరి మహమ్మద్ భారతదేశముపై చేసిన అనేక దండయాత్రలు మరియు ఉత్తర భారతశములోని రాజవృత్తుల ప్రాంతములను స్వాధీనము చేసుకొనుటచే ఇతనిని భారతదేశంలో తురుష్క సామ్రాజ్య వాస్తవ స్థాపకునిగా పరిగణించిరి.

అభ్యాసం

I) సరియైన సమాధానములు ఎన్నుకొనుము.

- మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిమ్ _____ ను ఆక్రమించుటకు పంపబడెను.
ఎ) సింధు బి) ఢిల్లీ సి) ఘోరి
- మహమ్మద్ గజని హిందుషాహి వంశపాలకుడైన _____ ను ఓడించెను.
ఎ) జయచంద్రుడు బి) జయపాలుడు సి) రాజ్యపాలుడు
- సోమనాథ దేవాలయమును గజని మహమ్మద్ కొల్లగొట్టిన సంవత్సరము _____.
ఎ) 1025 క్రీ.శ. బి) 1027 క్రీ.శ. సి) 1001 క్రీ.శ.
- మొదటి తరైన్ యుద్ధములో మహమ్మద్ ఘోరి _____ చే ఓడించబడెను.
ఎ) సబుక్తిజిన్ బి) ఘియాజుద్దీన్ సి) ఘుల్జీరాజు
- మహమ్మద్ ఘోరి యొక్క సర్వసేనాధిపతి _____.
ఎ) కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ బి) బాల్బన్ సి) నజీర్పుద్దీన్

II) ఖాళీలను పూరింపుము.

- మహమ్మద్ ప్రవక్త _____ మతమును స్థాపించెను.
- మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం క్రీ.శ. _____ లో సింధుపై దండెత్తెను.
- రెండవ తరైన్ యుద్ధములో మహమ్మద్ ఘోరి _____ ను చంపెను.
- మహమ్మద్ బిన్ భక్తియార్ ఖిల్జీ నదియాను _____ లో వశపరచుకొనెను.
- మహమ్మదు ఘోరి భారతదేశములో _____ సామ్రాజ్య వాస్తవ స్థాపకునిగా పరిగణించబడెను.

III) జతపరచుము.

1. ఆల్-హజాజ్	స్వర్ణనగరము
2. ముల్తాన్	ఇరాక్ గవర్నరు
3. సబుక్తజిన్	కతియవార్
4. సోమనాథ దేవాలయము	విద్వాంసుడు
5. ఫిరదౌసి	గజనీ పరిపాలకుడు

IV) క్రింది ప్రశ్నలకు క్లుప్తముగా సమాధానము లిమ్ము.

1. సింధులో అరబ్బుల పరిపాలనను గూర్చి సంగ్రహముగా వ్రాయుము.
2. మహమ్మద్ బిన్ ఖాసింను పదవి నుండి తొలగించిన వారెవరు ? ఎందులకు ?
3. మహమ్మద్ గజనీచే ఓడించ బడిన పరిపాలకులెవరు ?
4. మహమ్మద్ ఫోరి దండయాత్ర చేసి ఆక్రమించుకొన్న ప్రాంతము లేవి ?
5. భారతదేశ చరిత్రలో చంద్వార్ యుద్ధము యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుపుము.

V) క్రింది ప్రశ్నలకు విపులంగా సమాధానము లిమ్ము.

1. సింధు మరియు ముల్తానులపై అరబ్బుల దండయాత్రను విపులీకరించి భారతదేశములో అరబ్బుల దండయాత్ర ఫలితములను గూర్చి వ్రాయుము.
2. మొదటి మరియు రెండవ తరైన్ యుద్ధములను గురించి విపులముగా వ్రాయుము.

రూపక నిర్ధారణ

1. సామూహిక చర్చ:

తరగతి గదిని రెండు సమూహములుగా విభజింపుము. “అరబ్బులు ఇస్లాం మతమును ఆసియా రాజకీయములలో ఒక మహత్తర శక్తిగా తీర్చిదిద్దిరి” అను అంశంపై ప్రతి సమూహముచే చర్చింపజేయుము. తరువాత ప్రతి సమూహము నుండి ఒక్కో విద్యార్థిని ముందుకు రమ్మని వారు ఏంమి చర్చించిరో తెలియచెప్పించుము.

2. ఇంకనూ తెలుసుకొనుము:

మీ పాఠ్యాంశములో ఇవ్వబడిన మహమ్మద్ బిన్ ఖాసిం మరియు అతని రక్షణ దళము మరియు ఘోరీ మహమ్మద్ యుద్ధ తంత్రమును అధ్యయనము చేయుము.

భారతదేశములో ప్రస్తుతము ఉన్న రక్షణ దళము గురించి వివరములను సేకరించుము.

- i. సైనిక దళము
- ii. నౌకా దళము
- iii. వాయు దళము
- iv. శిక్షణా కేంద్రములు

3. వాక్ చాతుర్య పోటీ:

నిన్ను నీవు ఘోరీ మహమ్మద్ గా ఊహించుకొనుము. నీ సైన్యము మొదటి తరైన్ యుద్ధములో పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ చేతిలో ఘోరముగా ఓటమి చెందినది. తిరిగి యుద్ధములో పోరాడుటకై నీ సైన్యమునకు ఎటువంటి ఆత్మస్థైర్యమును కలిగించెదవు.

* ఎక్కువగా ఆత్మస్థైర్యమును కలగించగలిగిన విద్యార్థి గెలుపొందును.

4. సంవాదము:

అరబ్బులు లేదా తురుష్కులు దండయాత్రలలో ఏది మధ్యయుగ భారతదేశముపై అధిక ప్రభావమును చూపినది?

5. చార్టులను తయారుచేయుము:

తరగతి గదిని రెండు సమూహములుగా విభజింపుము. ప్రతి సమూహము క్రింది అంశములపై ఒక చార్టును తయారుచేయవలెను.

- i. అరబ్బుల దండయాత్రపై భారతదేశ ప్రభావము
- ii. పరిపాలన
- iii. ఖగోళ శాస్త్రము
- iv. సంగీతము
- v. కళలు మరియు వాస్తు శిల్పము

6. విద్యార్థులు చేయవలసిన పనులు:

భారతదేశంపై మధ్యయుగములో విదేశీయులు జరిపిన దండయాత్రలను గూర్చిన సమాచారమును సేకరించుము.

2. ఢిల్లీ సుల్తానులు

క్రీ.శ. 1206 నుండి క్రీ.శ. 1526 వరకు గల కాలమును ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలమని పిలువబడినది. ఈ కాలములో భారతదేశమును మామలక్, ఖిల్జీ, తుగ్లక్, నయ్యద్ మరియు లోధీ వంశములు పరిపాలించినవి. మహమ్మద్ ఘోరీ మరణానంతరము అతని సేనాధిపతియైన కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ అధికారమునకు వచ్చి మామలక్ (బానిస వంశము) వంశమును స్థాపించెను.

మామలక్ వంశము (బానిస వంశము) కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ (క్రీ.శ. 1206-1210)

మహమ్మదు ఘోరీ సేనాధిపతియైన కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ యొక్క పాలన భారతదేశములో బానిస వంశపాలనకు మరియు ఢిల్లీ సుల్తానుల పరిపాలనకు వునాది వేయబడెను. క్రీ.శ. 1206 జూన్ 24న కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ సార్వభౌమాధికారమును పొందెను. ఇతడు తన పేరున నాణెములను ముద్రించుట, ప్రార్థనలు చేయుటకు ఇష్టపడలేదు. భారతదేశములో తురుష్కుల ఆధిపత్యమును స్థాపించినవాడు కుతుబుద్దీన్ ఐబక్.

ఖురాన్ ప్రకారము “మామలక్” అనగా ‘బానిస’ అని అర్థమును తెలుపుచున్నది.

సామ్రాజ్య సంరక్షణ కార్యము

కుతుబుద్దీన్ యొక్క తక్షణ కర్తవ్యములు.

- I) క్వారిజ్ వో నుల్తాను అయిన అల్లావుద్దీన్ మహమ్మదును గజనీ మరియు ఢిల్లీ ఆక్రమణలను నిరోధించుట.
- II) రాజపుత్రులు, వారు కోల్పోయిన రాజ్యములను పునఃస్వాధీనము చేసుకొను ప్రయత్నమును విఫలము చేయుట.
- III) బెంగాలు పాలకుడైన అలీ మర్దన్ ఖాన్, కుబాచా మరియు యాల్దజ్ లను అణచుట.

తురుష్కుల సామ్రాజ్యమును కాపాడుకొనుటకై ఐబక్ ఇతర రాజులతో వివాహ సంబంధములు ఏర్పరచుకొనెను మరియు తన రాజధానిని

లాహోరుకు మార్చెను. ఇతడు తన శత్రువులను విజయవంతముగా అణచి భారతదేశమంతటను అధికారమును సుస్థిరపరచుకొనెను.

ఒక అంచనా

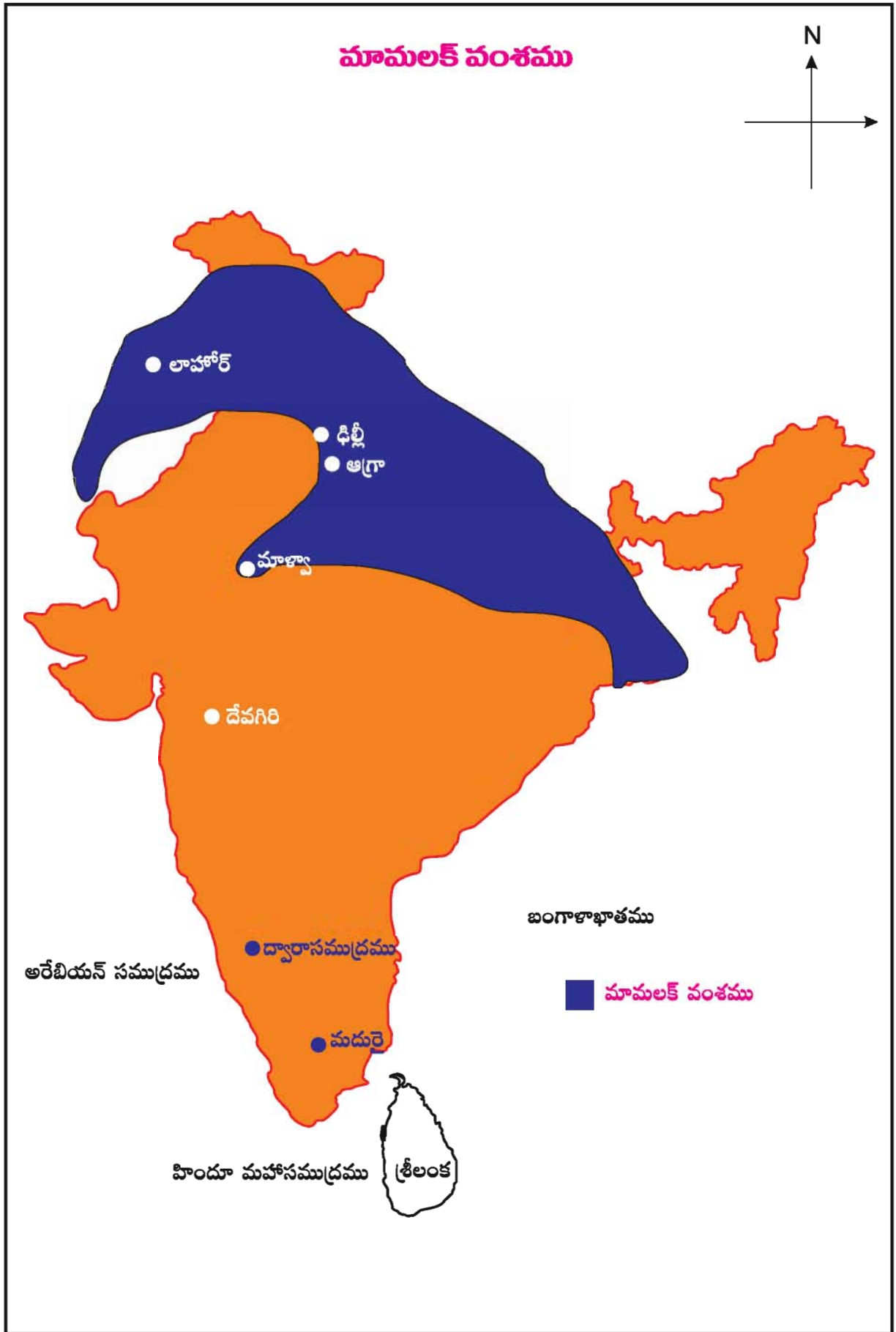
కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ఒక వ విశ్రవై న మహమ్మదీయుడు. ఇతని పరిపాలన పూర్తిగా తన సైనికబలము పైననే ఆధారపడియుండెను. స్థానిక పరిపాలనను నిర్వహించుటకు స్థానిక ప్రభుత్వ అధికారులకు అప్పగించెను. ఇతడు అజ్మీరులో కువట్ ఉల్ ఇస్లామ్ అను మసీదును, ఢిల్లీనందు ధాయి డింకా జోన్ పరా మసీదును నిర్మించెను. ఢిల్లీలో కుతుబ్ మీనార్ నిర్మాణమును ప్రారంభించెను. ఇతడు ‘హసన్ నిజామి’ మరియు ‘ఫాక్రీ ముదీర్’ అను కవులను పోషించెను. ఇతను అనేక లక్షలను దానము చేయుట వలన ‘లక్ బక్ష్’ అని బిరుదును పొందెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1210 నవంబరు మాసములో పోలో ఆటను ఆడుచూ తన గుర్రముపై నుండి క్రిందపడి మరణించెను.

ఇల్టుట్ మిష్ (క్రీ.శ. 1211 - 1236)

ఇల్టుట్ మిష్ మధ్య ఆసియాలో నివసించిన ‘ఇల్ఖారి’ అను కొండ తెగలో జన్మించెను. ఇతడు చిన్న బాలుడుగా యున్నప్పుడు కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ కు బానిసగా అమ్మబడెను. ఐబక్ ఇతనిని తన అల్లుడుగా చేసుకొనెను. ఇల్టుట్ మిష్ ఐబక్ కుమారుడైన ఆరమ్ షాను వధించి క్రీ.శ. 1211లో రాజయ్యెను.

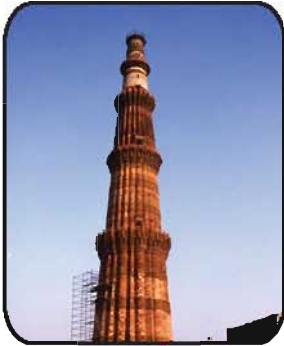
ఇల్టుట్ మిష్ సాధించిన విజయములు

ఇల్టుట్ మిష్ నలువైపులా శత్రువులచే ముట్టడించబడెను. ఇతడు తన శత్రువులందరిని అణచి తన అధికారమును బలపరచుకొనెను. యాల్దజ్ తనను మహమ్మద్ ఘోరీ వారసునిగా భావించెను. కాని ఇల్టుట్ మిష్ అతనిని ఓడించి చంపివేసెను. ఇతను యుచ్ మరియు ముల్తాను పాలకుడైన నజీరుద్దీన్ కుబాచాను వంజాబ్ నుంచి క్రీ.శ. 1217లో తరిమివేసెను. కుబాచా ఆశ్రయము పొందిన ప్రాంతమయిన బక్కర్ ను ఇల్టుట్ మిష్ వశపరచుకొనెను. బెంగాల్ ను తన ఆధీనములోనికి తెచ్చుకొనెను.

ఇల్ టుట్ మిష్ (క్రీ.శ. 1230లో బెంగాలులో ఏర్పడిన ఖిల్జీ మాలిక్ విప్లవములను అణచివేసెను. మంగోలులచే దాడి చేయబడిన క్వారిజమ్ నుల్తాను అయిన జలాలుద్దీన్ మంగబార్దీనకు ఆశ్రయమును ఇచ్చుటకు నిరాకరించెను. ఈ కార్యము మంగోలు రాజైన చెంఘిజ్ ఖాన్ కు సంతోషము కలిగించెను. కావున భారతదేశముపై తలపెట్టిన దండయాత్రను చెంఘిజ్ ఖాన్ నిలిపివేసెను. ఈ విధముగా మంగోలుల దండయాత్ర నుండి ఢిల్లీని కాపాడెను. ఇల్ టుట్ మిష్ రాజపురాణాలో రణతంభోర్ మరియు మండోర్లను పునఃఆక్రమణ చేసుకొనెను. జోలార్ పాలకుడైన ఉదయసింగును ఓడించి తర్వాత తన సామంతునిగా చేసుకొనెను. తంగిరి, అజ్మీరు, సాంబ, నాగూరు, కళింజరు మరియు గ్వాలియర్లను వశపరచుకొనెను.

ఇల్ టుట్ మిష్ తనయొక్క అధికారమును బాదన్, కనోజ్, బెనారస్ మరియు కచ్చార్ అనబడు గంగా మరియు యమున మధ్యగల దోబ్ (అంతర్వేది) ప్రాంతములలో పునరుద్ధరించెను.

కుతుబ్ మీనారు

ఢిల్లీలో మరణించిన సూఫీ ప్రవక్త అయిన క్వాజా కుతుబుద్దీన్ భక్తియార్ కి జ్ఞాపకార్థముగా కుతుబ్ మీనారు నిర్మించబడినది. దీని నిర్మాణమును ప్రారంభించినవాడు ఐబక్, పూర్తి చేసినవాడు ఇల్ టుట్ మిష్.

ఇల్ టుట్ మిష్ ముగింపు

ఇల్ టుట్ మిష్ బామియన్ కు వ్యతిరేకముగా ఒక దండయాత్ర చేపట్టెను. ఇతడు తన మరణమునకు మునుపే తన కుమార్తె అయిన రజియాను వారసురాలిగా నియమించెను. ఇతను అనారోగ్యము పాలై క్రీ.శ. 1236లో మరణించెను.

పరిపాలన

ఇల్ టుట్ మిష్ ఇక్తాలు అనే పాలనా విభాగములకు ఇక్తాదరులను నియమించెను. సైన్యము నలభైమంది గల పటాలము ('A Corps of Forty') (లేక) చిహాల్ గని చేత నిర్వహించబడెను. ఇల్ టుట్ మిష్ అరబిక్ నాణెములను ప్రవేశపెట్టిన మొట్టమొదటి తరుప్పుల పాలకుడు.

అంచనా

ఇల్ టుట్ మిష్ ఒక విజయవంతమైన సైనికుడు మరియు పాలకుడు. ఇతడు ఐబక్ విడిచిపెట్టిన వనిని పూర్తిచేసెను. ఇతడు ఉత్తర భారతదేశములో తురుష్కుల రాజ్యమును స్థాపించెను.

ఇల్ టుట్ మిష్ నాణెములు

ఇల్ టుట్ మిష్ ప్రవేశపెట్టిన 'టంకా' అను వెండి నాణెములు 175 గ్రాముల బరువు కలిగినవి మరియు అరబిక్ భాష అక్షరములు నాణెములపై ముద్రించబడెను. ఇల్ టుట్ మిష్ రాగి నాణెములు అయిన జిటాల్ ను కూడ ప్రవేశపెట్టెను.

నుల్తాను రజియా (క్రీ.శ. 1236 - క్రీ.శ. 1240)

నుల్తానుల కాలములో నుల్తాను రజియా మొట్టమొదటి మహిళా పరిపాలకురాలు. ఇల్ టుట్ మిష్ మరణానంతరము సింహాసనమధిష్టించిన ఫిరోజ్ షాను ఓడించి చంపెను. ఈమె విజయవంతముగా తరుష్కుల సామ్రాజ్య గౌరవమును భారతదేశములో పునఃప్రతిష్ఠించెను. తురుష్క ప్రభువుల యొక్క కుట్రలు వలన ఈమె పరిపాలన క్రీ.శ. 1240లో అంతమయ్యెను. ఈమె తరువాత వచ్చిన పాలకులు చాలా బలహీనులు. కావున బాల్బన్ క్రీ.శ. 1265లో అధికారమునకు వచ్చెను.

రజియా వారసులు

బహరామ్ షా	క్రీ.శ. 1240 - 1242
అల్లావుద్దీన్ మసిద్	క్రీ.శ. 1242 - 1246
నసీరుద్దీన్ మహమ్మదు	క్రీ.శ. 1246 - 1264
బాల్బన్	క్రీ.శ. 1265 - 1287

బాల్బన్ (క్రీ.శ. 1265 - 1287)

నసీరుద్దీన్ మహమ్మద్ మరణానంతరము క్రీ.శ. 1265లో ఇల్బరీ తురుష్కుడు అయిన బాల్బన్ పరిపాలనకు వచ్చెను.

ఇతడు రాజు దైవాంశ సంభూతుడు అను సిద్ధాంతముపై (Divine Right Theory of Kingship) నమ్మకము కలవాడు. ఇతను రాజుకు పాదాభివందనమును చేయుపద్ధతి అయిన పాయిబాస్ (Poibos)ను ప్రవేశపెట్టెను.

లేన్ పూల్ అభిప్రాయము ప్రకారము బాల్బున్ ఒక బానిసగా, నీరు తోడెడివాడుగా, వేటగాడుగా, సైనికాధికారిగా, రాజనీతిజ్ఞుడుగా మరియు సుల్తానుగా, గొప్ప పేరుగాంచిన ఢిల్లీ పాలకులలో ఇతను ఒకడు అని ఇతనిని అభివర్ణించెను.

అంతరంగిక విధానము

బాల్బున్ నలభైమంది గల సైనికవటాలము యొక్క హోదాను తగ్గించి వారికి కఠిన శిక్షలు విధించి మరియు అనుభవము లేనివారిని ముఖ్యమైన స్థానములో పదోన్నతిని చేసి నలభైమంది గల సైనిక వటాలమును పూర్తిగా నిర్మూలించెను. ఇతను పటిష్ఠమైన గూఢచారి వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టెను.

ఇతను ప్రత్యేక సైనిక విభాగముగా పిలవబడు దివాన్-ఇ-అరిజ్ ను స్థాపించెను. అనేక సైనిక పదవులను బోజ్ పూర్, పాటియాలి, కాంఫిల్ మరియు జలాలి ప్రాంతములలో ఏర్పాటు చేసెను. బెంగాలు స్వతంత్ర పాలకుడుగా తనను తాను ప్రకటించుకొన్న తుగ్రిల్ ఖాన్ ను బాల్బున్ అణచివేసి బెంగాలును తిరిగి వశపరచుకొనెను.

దైవ దత్తాంశ సిద్ధాంతము ప్రకారము
రాజు భూమిపై భగవంతుని ప్రతినిధిగా భావించబడెను.

బాల్బున్ పై ఒక అంచనా

బాల్బున్ ఒక గొప్ప విద్యా పోషకుడు. ఇతడు ప్రముఖ పర్షియా కవియైన భారత గానకోకిలగా పిలవబడిన అమీర్ ఖుస్రూను మరియు అమీర్ హాసన్ ను పోషించెను. ఇతను బానిస వంశములో గొప్పవాడు.

బాల్బున్ పతనము

బాల్బున్ కుమారుడైన మహమ్మద్ మంగోలుల దండయాత్రలో చంపబడుటచే బాల్బున్ దిగ్రాంతికి గురి అయ్యెను. పుత్రశోకముతో తన ఆరోగ్యము క్షీణించి క్రీ.శ. 1287లో ఇతడు మరణించెను.

బానిస వంశ ముగింపు

బాల్బున్ మనమడైన కైకుబాద్ బాల్బున్ తరువాత రాజయ్యెను. ఇతడు అసమర్థుడు. అందువలన ఇతని కుమారుడైన కయుమార్ ను ప్రభువులు రాజుగా ప్రకటించిరి. బాల్బున్ సైనికాధికారియైన జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ చిన్నవయస్కుడైన 'కయుమార్'కు సంరక్షకుడు అయ్యెను. అటు పిమ్మట జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ కయుమార్ ను వధించి ఢిల్లీ పాలకుడయ్యెను. ఈవిధముగా బానిస వంశము అంతమైంది ఖిల్జీ వంశము స్థాపించబడెను.

ఖిల్జీ వంశము

జలాలుద్దీన్ ఫిరోజ్ ఖిల్జీ (క్రీ.శ. 1290 - 1296)

క్రీ.శ. 1290వ సంవత్సరములో జలాలుద్దీన్ ఫిరోజ్ ఖిల్జీ ఢిల్లీ సింహాసనమధిష్టించెను. ఇతడు పరిపాలనకు వచ్చిన తరువాత శాంతి మరియు అహింసా విధానములను అనుసరించెను. నెత్తుటి చుక్క చిందకుండ పరిపాలన చేయడమే ఇతని ఆశయము. కావున ఇతడు దయా హృదయము గల జలాలుద్దీన్ అని పిలువబడెను.

అంతరంగిక విధానము

కారాలో 'మాలిక్ నజ్జు' చేసిన విప్లవమును జలాలుద్దీన్ అణచివేసెను. ఇతను తన సహోదరుని కుమారుడు మరియు అల్లుడు అయిన అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీని కారాకు గవర్నర్ గా నియమించెను. ఇతని పాలనలో దోపిడి, దొంగతనము సర్వసాధారణము అయ్యెను. అనేక మంది దాదిదోపిడి దొంగలుగా ఖైదు చేయబడినను, జలాలుద్దీన్ వారిని మన్నించి విడుదల చేసి బెంగాలుకు పంపెను. ఢిల్లీ సింహాసనమును వశపరచుకొనుటకు ప్రయత్నించిన 'సిడి మౌల' అను మతనాయకుని బంధించి చంపెను.

సాంఘిక శాస్త్రము

మంగోలుల దండయాత్ర

క్రీ.శ. 1292లో సునాము వరకు చొచ్చుకువచ్చిన మంగోలులను జలాలుద్దీన్ ఓడించి ఖైదు చేసెను. మంగోలులు శాంతిని కోరుకొనుట వలన వారిని క్షమించి వదలి వేసెను. ఈ దండయాత్ర తరువాత కొంతమంది మంగోలులు భారతదేశములో స్థిరపడిరి.

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ చివరికాలము

జలాలుద్దీన్ అహింసా సిద్ధాంతమును యువ ఖిల్జీలు ఇష్టపడలేదు. జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ అల్లుడైన అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ దేవగిరి నుండి తిరిగి వచ్చిన తరువాత కపటముతో జలాలుద్దీన్ ను వధించి అధికారములోనికి వచ్చెను.

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ (క్రీ.శ. 1296 - 1316)

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ క్రీ.శ. 1296లో సింహాసన మధిష్ఠించెను. ఇతడు తన అధికారమును ఉత్తర భారతదేశములో నుస్థిరపరచి తరువాత దక్షిణ భారతదేశముపై కూడ దండయాత్ర చేసెను.

ఉత్తర భారతదేశ విజయాలు

అల్లావుద్దీన్ ఒక గొప్ప సైన్యమును తన సైనికాధికారులైన ఉలుగ్ ఖాన్ మరియు నస్రత్ ఖాన్ ఆధ్వర్యములో గుజరాతును జయించుటకు పంపెను. వారు గుజరాతును ఆక్రమించి విజయమును పొందిరి. 'రణతంబోర్' పాలకుడైన అమీర్ దేవ్ ను చంపి రణతంబోర్ ను ఆక్రమించుకొనెను. ఆపై చిత్తోర్, మాళ్వా, మండు, ఉజ్జయినీ, దార్, చందేరి, మార్వార్ మరియు జాలార్ లను కూడ స్వాధీన పరచుకొనిరి.

దక్షిణ భారతదేశ విజయాలు

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ దక్షిణ భారతదేశముపై దండెత్తిన మొట్టమొదటి ఢిల్లీ సుల్తాను. ఇతడు తన ముఖ్య విశ్వాస సైనికాధికారియైన 'మాలిక్ కపూర్'ను దక్షిణ భారతదేశ రాజులపై దండయాత్ర చేయుటకు పంపెను. దేవగిరిని పరిపాలించిన యాదవ వంశ పాలకుడైన 'రామచంద్ర దేవుని'ను, వరంగల్ పాలకుడైన రెండవ ప్రతాప రుద్రుడిని, హోయసాల పాలకుడైన మూడవ వీర బల్లలుని, మాలిక్ కపూర్

ఓడించి వీరిని ఢిల్లీ సామంతులుగా చేసెను. మాలిక్ కపూర్ నుందర పాండ్యునికి సహాయము చేసి అతని యొక్క విరోధి అయిన వీరపాండ్యునిని ఓడించెను. ఇతడు రామేశ్వరము వరకు దండయాత్ర చేసి ఒక మసీదును తన విజయముల జ్ఞాపకార్థముగా నిర్మించెను. దక్షిణ భారతదేశములోని రాజ్యములు అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క సార్వభౌమత్వమును అంగీకరించి వారికి కప్పము కట్టుటకు అంగీకరించిరి.

మంగోలుల దండయాత్ర

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ నువూరు 12 సార్లు దండయాత్రలు చేసిన మంగోలులను విజయవంతముగా అడ్డుకొనెను. ఇతను కోటలను మరియు సిపాయిల విడిది స్థలములను మరమ్మత్తులు చేయించెను. ఇతడు క్రొత్త కోటలను నిర్మించి బలమైన సైన్యమును ఏర్పరచి సరిహద్దులను బలపరచెను.

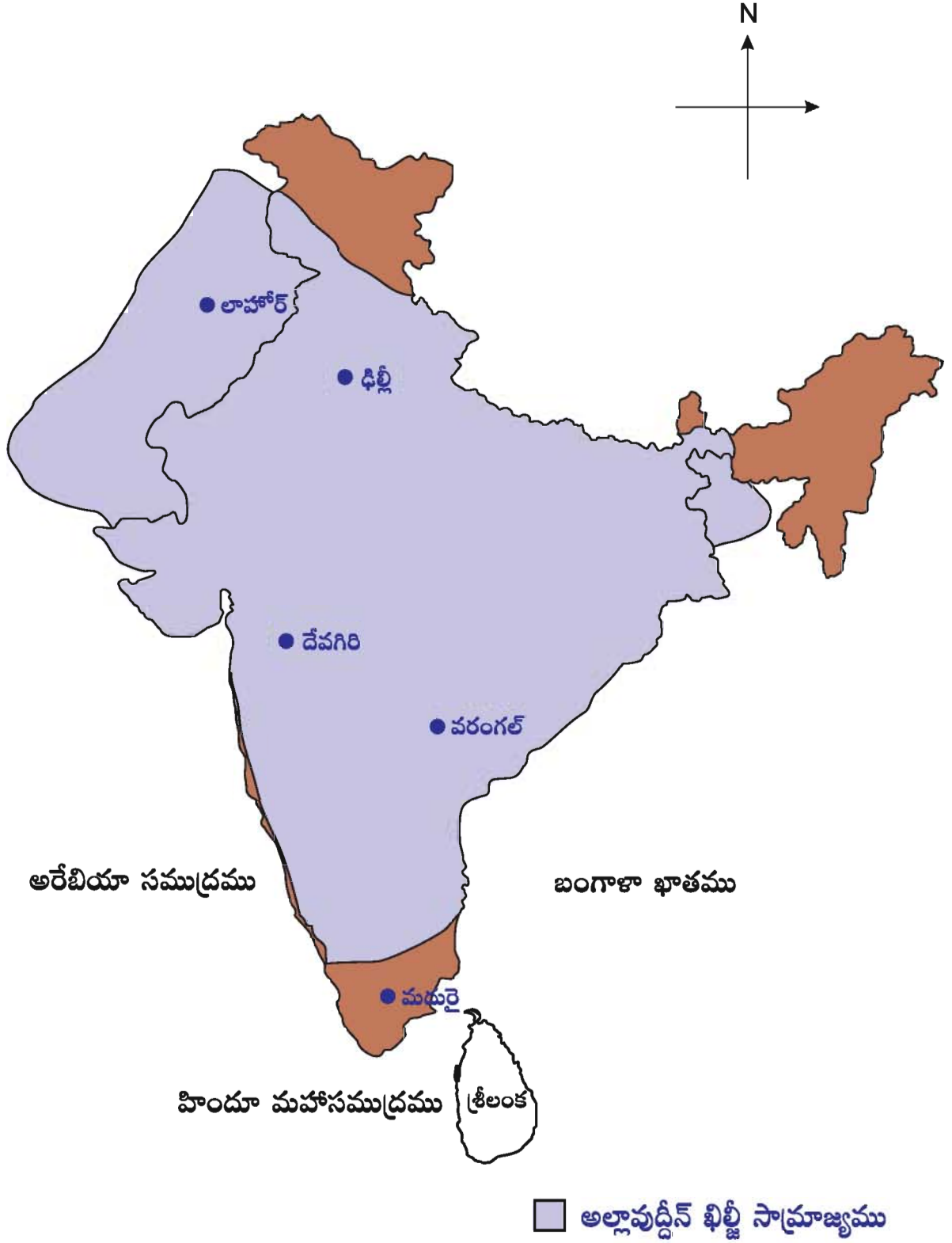
అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క అంతరంగిక విధానము

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ దైవ దత్తాంశ సిద్ధాంతముపై ప్రగాఢ విశ్వాసమును కలిగియుండెను. ఇతను తరచుగా జరిగే విప్లవములను అణుచుటకు నాలుగు చట్టములను జారీ చేసెను. ఇతను మతపరమైన ఆస్తులను మరియు దానముగా ఇచ్చిన భూములను స్వాధీన పరచుకొని, గూఢచారి వ్యవస్థను పునరుద్ధరించి మద్యపానమును మరియు సామాజిక తెగలను నిషేధించెను.

ఇతడు శాశ్వత సైన్యమును ఏర్పాటు చేసి గుఱ్ఱములకు ముద్రలు వేయించెను. సైనికుల వ్యక్తిగత హాజరు పట్టికలను ప్రవేశపెట్టి లంచగొండితనమును నిర్మూలించెను.

నిత్యవసర వస్తువుల ధరలను సాధారణ మార్కెట్ ధరల కన్న తక్కువగానే నిర్ణయించెను. ఇతడు అక్రమ వ్యాపారమును కఠినముగా నిషేధించెను. పన్నుల ఆదాయమును ధనరూపములో కాకుండా వస్తువుల రూపములో వసూలు చేసెను. ఇతడు అనేక గుఱ్ఱపు రౌతులు మరియు గుమాస్తా ఉద్యోగములకు క్రొత్తవారిని నియమించెను. ఇతని కాలములో తపాలా

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ సామ్రాజ్యము

వద్ద తి చాలా మెరుగుగా యుండెను. ఇతడు హిందువులపై కఠినముగా వ్యవహరించి వారిపై జిజియా వన్ను, పశుగ్రాసం వన్ను, ఇంటి వన్ను మొదలగు పన్నులను విధించెను.

వ్యాపార పద్ధతి (Marketing System)

దివాని-ఇ-రియాసత్ మరియు షహాన-ఇ-మాంది అనే అధికారులు వస్తువుల ధరలను నియంత్రించుటకు నియమించబడిరి. అందరి వ్యాపారస్తులు వారి యొక్క పేర్లను షహాన-ఇ-మాంది కార్యాలయములలో పొందుపరచి వారి యొక్క వస్తువులను నిర్ణయించిన ధరలకు విక్రయించిరి.

ఒక అంచనా

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ శాశ్వత సైన్యమును ఏర్పరచెను. వస్తువులను సరసమైన ధరలకు విక్రయించునట్లు చేసెను. వింధ్య పర్వతమునకు దక్షిణమున గల ప్రాంతములను ఆక్రమించెను. అలై దర్వాజ, సిరి కోట మరియు వేయి స్తంభాల అంతఃపురమును నిర్మించెను. ఇతడు గొప్ప విజేత మరియు ప్రఖ్యాతి గాంచిన గొప్ప పాలకుడు. ఇతడు ధృఢనిశ్చయము కలవాడు.

ఖిల్జీ వంశ ముగింపు

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ క్రీ.శ. 1316లో మరణించెను. అతని తర్వాత బలహీనులైన వారసులు అయిన కుతుబుద్దీన్ ముబారక్ షా (క్రీ.శ. 1316-1320) మరియు నసీరుద్దీన్ ఖుస్రావ్ షా (క్రీ.శ. 1320లో పాలనకు వచ్చిరి. వీరితో ఖిల్జీ వంశము అంతమయ్యెను. చివరిగా క్రీ.శ. 1320లో పంజాబు గవర్నరు అయిన ఘజీ మాలిక్ ఆధ్వర్యంలో కొందరి ప్రభువుల సహకారంతో ఢిల్లీపై దండయాత్ర సలిపి సింహాసనమును వశపరచుకొనెను. దీనితో ఘజీ మాలిక్, ఘియాజుద్దీన్ అను బిరుదమును పొంది ఒక క్రొత్త పరిపాలనను ఢిల్లీలో నెలకొల్పెను. దీనిని తుగ్లక్ వంశము అనియు అందురు.

తుగ్లక్ వంశ పరిపాలన

ఘియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ (క్రీ.శ. 1320-1325)

ఘియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ (లేక) ఘజీమాలిక్ తుగ్లక్ వంశ స్థాపకుడు. ప్రారంభము నుండి ఇతడు తన వినయము మరియు శక్తి సామర్థ్యములతో క్రీ.శ. 1320లో పాలనకు వచ్చెను

స్వదేశ మరియు విదేశీ విధానము

ఘియాజుద్దీన్ తన యొక్క సామ్రాజ్యములో శాంతిని నెలకొల్పెను. ఇతను వ్యవసాయము, నీటి పారుదల, న్యాయశాఖ, రక్షణ శాఖ మరియు తపాల శాఖలకు ప్రాముఖ్యతనిచ్చెను. ఓరుగల్లు, ఒరిస్సాలోని ఉత్కల మరియు బెంగాలును తన అదుపులోకి తీసుకొనెను. ఉత్తర భారతదేశముపై దండెత్తిన మంగోలుల నాయకులను వట్టుకొని చెఱసాల యందుంచెను.

ఇతని పరిపాలన ముగింపు

బెంగాలులో ఇతడు పొందిన విజయములను ఒక భవనము నందు కొనియాడు నమయములో ఘియాజుద్దీన్ క్రీ.శ. 1325లో చంపబడెను. ఇతని తరువాత రాకుమారుడైన జునాఖాన్ పరిపాలనకు వచ్చెను. ఇతను క్రీ.శ. 1325లో బెంగాలును జయించెను. ఈ విజయమును కొనియాడుటకు ఏర్పరచబడిన మేడ మీద కూర్చొని యుండు నమయములో మేడ విరిగిపడి చనిపోయెను. ఇతని తరువాత యితని కుమారుడు జునాఖాన్ పరిపాలనకు వచ్చెను.

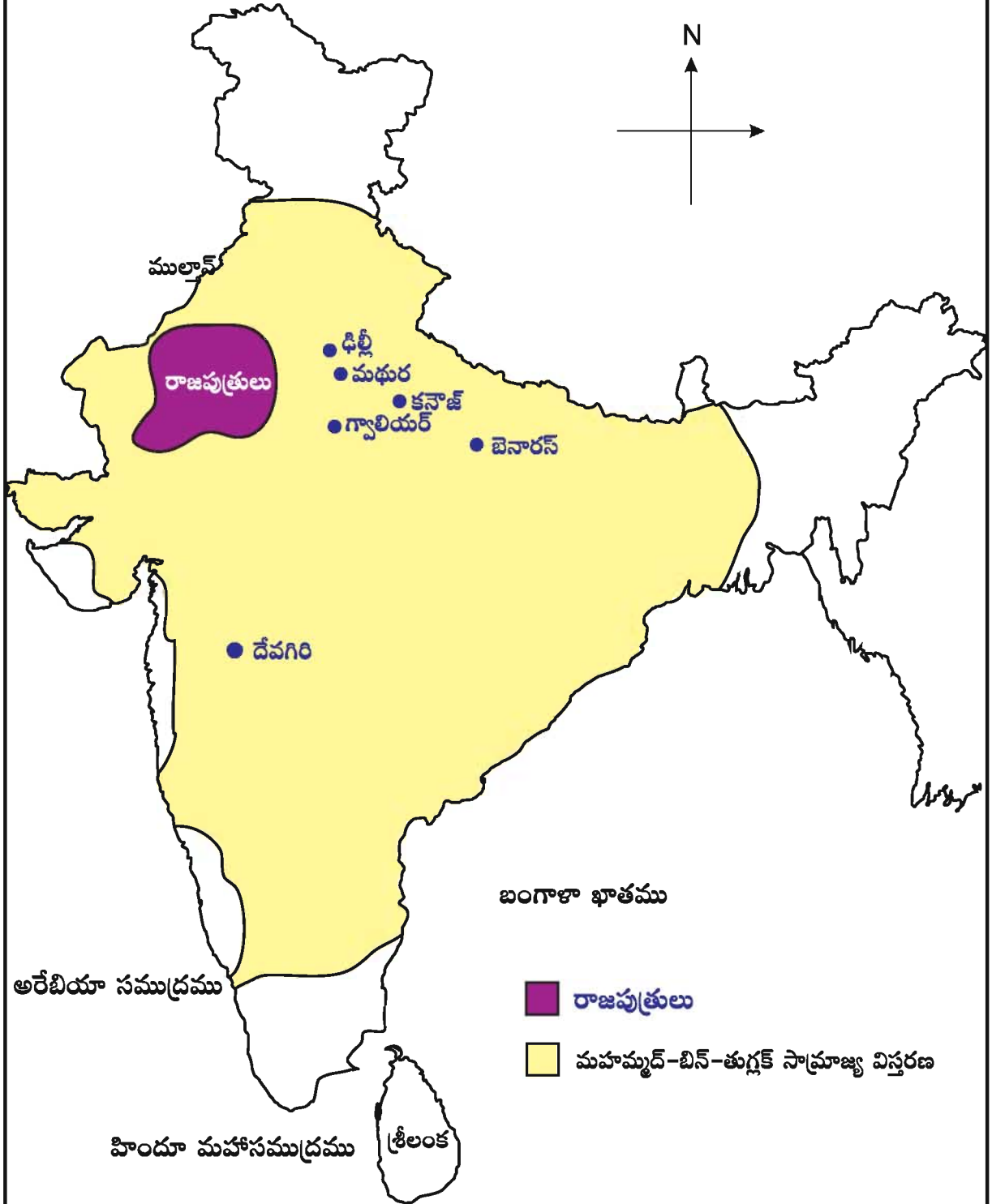
మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ (క్రీ.శ. 1325-1361)

రాకుమారుడైన జునాఖాన్, మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ అను బిరుదుతో క్రీ.శ. 1325లో సింహాసనము అధిష్టించెను. ఇతను భారతదేశము నందలి రాజకీయ మరియు పరిపాలన ఐక్యతకు పాటుపడెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1327లో ఓరుగల్లును ఆక్రమించెను.

స్వదేశీ విధానము

మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ ఖాళీగా వున్న ఖజానాను నింపుటకు అంతర్వేది ప్రాంతములో ప్రజలపై అధిక పన్నులను విధించెను. ఈ పన్నుల భారమును తప్పించుకొనుటకు ప్రజలు అడవులకు పారిపోయిరి. ఈ కారణముగా వ్యవసాయము నిర్లక్ష్యము

మహమ్మద్ - బిన్ - తుగ్లక్ సామ్రాజ్యము

చేయబడినందు వలన తీవ్ర క్షామము (కరువు) ఏర్పడినది. మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ తాను చేసిన పొరబాట్లను తెలుసుకొని ప్రజలను క్షామము నుండి కాపాడుటకు ఋణములు మంజూరు చేసెను మరియు క్షామమును అధిగమించుటకు కాలువలు త్రవ్వించెను. కానీ పరిస్థితి అప్పటికే చేయి దాటి పోయెను.

మంగోలులు తరచుగా భారతదేశ సరిహద్దులపై దండయాత్ర చేయుచుండిరి. మంగోలుల దండయాత్ర నుంచి రాజధానిని కాపాడుటకు ఇతడు రాజధానిని **ఢిల్లీ** నుంచి **దేవగిరికి** మార్చెను. ఇతడు ప్రభుత్వ అధికారులను మరియు సామాన్య ప్రజలను కూడా దేవగిరికి రావలయునని ఆజ్ఞాపించెను. ఇతడు ప్రజలు వడే కష్టములను గుర్తించి మరలా దేవగిరి నుండి ఢిల్లీకి వెళ్ళమని ఉత్తర్వులు జారీ చేసెను.

ఇతడు **రాగి నాణెముల చలామణీ** వద్దతిని ప్రవేశపెట్టెను. ప్రభుత్వము నాణెములను ముద్రించుటకు అధికారులను నియమించలేదు. కావున ప్రజలే అధిక సంఖ్యలో నాణెములను ముద్రించిరి. ఈ వద్దతి వలన నాణెముల యొక్క విలువ వతనమగుటచే సుల్తాను రాగి నాణెముల చెలామణీని విరమించుకొనెను.

మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ - నాణెములు

మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ బ్రనోక్సియానా, కురాషన్ మరియు ఇరాక్‌ను జయించుటకు 3లక్షల 70వేల మంది సైన్యమును ఏర్పాటు చేసెను. ఈ కార్యము అసాధ్యమని తెలుసుకొని తరువాత విరమించుకొనెను.

మంగోలుల దండయాత్రలను నివారించుటకు మంగోలు నాయకుడైన టర్కాషిరిన్‌కు ఎక్కువ

మొత్తములో బహుమతులను యిచ్చెను. దీని కారణముగా తన యొక్క ఖజానా పెనుభారమునకు గురియైనది.

ఒక అంచనా

మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ యొక్క న్వదేశ విధానములన్నియు కూడా మంచివే కానీ ఇతను వాటిని అమలుపరచిన విధానమే పరిపాలనా విఫలమునకు కారణమయినది. తొందరపాటు నిర్ణయాలు మరియు అమలుకు నోచుకోని పరిపాలనా విధానము వలన ఢిల్లీ సుల్తానుల క్షీణతకు కారణములయ్యెను.

ఫిరోజ్-తుగ్లక్ (క్రీ.శ. 1351-1388)

ఫియాజుద్దీన్ చిన్న తమ్ముని కుమారుడైన ఫిరోజ్-తుగ్లక్ క్రీ.శ. 1351లో సింహాసనము అధిష్టించెను.

పరిపాలనా సంస్కరణలు

ప్రజలకు ఉపయోగకరమైన అనేక సంస్కరణలను ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ప్రవేశపెట్టెను. ఇతను మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్‌చే విధించబడిన తక్కువ అనువ్యవసాయ ఋణములన్నింటిని రద్దు పరచెను. రెవెన్యూ అధికారుల జీతములను పెంచెను. చట్టవిరుద్ధమైన మరియు అవినీతిమయమైన పన్నులను నిర్మూలించెను. ఇతడు నాలుగు ముఖ్యమైన పన్నులను వసూలు చేసెను. అవి **ఖురాజ్**-ఉత్పత్తిలో 1/10 వంతు, **కామ్ప్**-యుద్ధము నందు కొల్లగొట్టిన సంపదలో 1/5 వంతు, **జిజియా పన్ను**-హిందువులపై పన్ను, **జకత్ పన్ను**-ముస్లిములపై ప్రత్యేక మత కార్యముల కొరకు పన్నును విధించినను ఇతను ప్రజాసేవకు ప్రాముఖ్యతనిచ్చెను. ఇతను అనేక నీటి పారుదల కాలువలను త్రవ్వించెను. 50 అనకట్టలను నిర్మించెను. 150 బావులను త్రవ్వించెను. 100 వంతెనలను నిర్మించెను. ఇతడు ఫిరోజాబాద్, ఖతేబాద్, జౌన్‌పూర్ మరియు హిస్సార్ అను పట్టణములను నిర్మించెను. ఇతడు శరీరాంగములను తొలగించు కఠిన శిక్షలను మరియు చిత్రహింసలను రద్దు పరచెను. ఖురాన్‌ను అనుసరించెను. బ్రాహ్మణులపై జిజియా పన్ను విధించెను.

ఉద్యోగ సంబంధమైన కార్యాలయము, వివాహ సంబంధమైన కార్యాలయము (దివాని-ఇ-ఖెరత్)ను, వైద్యశాలలను (దార్-ఉల్-షఫా) స్థాపించెను.

పేదప్రజలకు ధనసహాయము చేయుటకు దివాని-ఇ-ఇస్తిబ్ఖాకును స్థాపించెను. విద్వాంసులకు మరియు మత సంస్థలకు అనేక విరాళములు నొసంగెను.

విదేశీ విధానము

క్రీ.శ. 1353 మరియు క్రీ.శ. 1359లో ఫిరోజ్ బెంగాలును ముట్టడించెను. ఇతడు జైనగర్ను వశపరచుకొని పూరిలోని జగన్నాథ దేవాలయమును నాశనము చేసెను. నాగర్కట్ మరియు టట్టా పాలకులను ఇతనికి కప్పము చెల్లించునట్లు చేసెను.

ఒక అంచనా

ఫిరోజ్ యొక్క గొప్పతనము అతను ప్రవేశపెట్టిన జనరంజితమైన సంస్కరణలు మరియు అవి ప్రజలకు అందించిన సంపదనుబట్టి నిరూపించబడెను. ఇతడు ప్రజల యొక్క అభ్యుదయమునకు పాటుపడెను. ఇతడు తన స్వీయచరిత్ర అయిన 'ఫతేత్-ఇ-ఫిరోజ్ షాహి'ను రచించెను. ఇతను 'జియావుద్దీన్ బరాని' అను మేధావిని పోషించెను. ఇతని పరిపాలనలో అనేక సంస్కృత గ్రంథములైన వైద్య శాస్త్రము, విజ్ఞాన శాస్త్రము మరియు కళాసంబంధమైన గ్రంథములన్నియు పర్షియా భాషలోనికి అనువదించబడినవి. కుతుబ్-ఫిరోజ్-షాహి అను గ్రంథము భౌతిక శాస్త్రమును గురించి తెలియజేయుచున్నది.

మలికాల తుగ్లక్లు

రెండవ ఫియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ షా, అబు బకర్ షా, నజీరుద్దీన్ మహమ్మద్ తుగ్లక్లు ఫిరోజ్ షా తుగ్లక్ యొక్క వారసులు. వీరు బలహీనులు. క్రీ.శ. 14వ శతాబ్దపు చివరిభాగమున వీరి పాలన క్రింద వున్న అనేక చిన్న రాజ్యములు స్వతంత్ర రాజ్యములైనవి. పంజాబ్ మరియు ఢిల్లీ ప్రాంతములు మాత్రమే తుగ్లక్ పాలనలో యుండెను.

తుగ్లక్ వంశ సుల్తానులు క్రీ.శ. 1414 వరకు పరిపాలించిరి. వీరి యొక్క పరిపాలనా కాలంలోనే తైమూర్ దండయాత్ర జరిగెను.

తైమూరుల దండయాత్ర (క్రీ.శ. 1398)

సామర్ఖండ్ పాలకుడైన తైమూరుని హిందుస్థాన్ లోని ఎనలేని సంపద ఎంతగానో ఆకర్షించెను. ఇతడు భారతదేశముపై నసీర్ మహమ్మద్ తుగ్లక్ పాలనాకాలంలో దండెత్తెను. ఇతడు సింధునదిని దాటి ఢిల్లీని చేరుకొనెను. సుల్తాను మరియు అతని ప్రధానమంత్రి మల్లు ఇక్బాల్ తైమూరును ఎదిరించిరి. తైమూరు వారిని ఓడించి క్రీ.శ. 1398లో ఢిల్లీని వశపరచుకొనెను. తైమూరు ప్రజలను నానా చిత్రహింసలకు గురిచేసి వారిని దోపిడి చేసి మరియు సామూహిక హత్య గావించెను. ఇతని యొక్క దండయాత్ర తుగ్లక్ వంశ పతనమునకు ముఖ్య కారణమయ్యెను.

సయ్యద్ వంశము (క్రీ.శ. 1414-1451)

తుగ్లక్ వంశ పతనముతో ఢిల్లీలో సయ్యద్ వంశము అధికారములోనికి వచ్చెను. ముల్తాను గవర్నరు అయిన ఖజీర్ ఖాన్ (క్రీ.శ. 1414-1421) తైమూరు దండయాత్రల తరువాత భారతదేశము యొక్క ప్రతికూల పరిస్థితులు అనుకూలముగా ఉండుటచే 1414లో ఢిల్లీని ఆక్రమించి సయ్యద్ వంశమును స్థాపించెను. సయ్యద్ వంశస్థాపకుడైన ఖజీర్ ఖాన్ ఎటువంటి రాచరిక బిరుదులను పొందలేదు. ఇతడు పంజాబ్, జైపూర్ మరియు నూరత్ లోని కొన్ని ప్రాంతములను తన ఆధీనములోనికి తీసుకొనివచ్చెను. ఇతడు జాన్పూర్, మాల్వా, గుజరాత్, ఖాండేష్, బెంగాల్ మరియు దక్కను ప్రాంతములను కోల్పోయెను. క్రీ.శ. 1421లో ఇతను మరణించెను. ఇతని కుమారుడైన ముబారక్ షా (క్రీ.శ. 1421-1434) రాజయ్యెను. ఇతడు ఖోఖార్లను మరియు అంతర్వేది ప్రాంతములొప్పు ప్రాంతీయ ముఖ్య ప్రతినిధులను అణచివేసెను. ఇతని యొక్క పరిపాలనా కాలంలో హిందు మతరాజులు ఢిల్లీ ఆస్థానమునందు వెంట్రవెంట్రు దటసారిగా నియమించబడిరి. ఇతడు ముబారక్ బాద్ అనే పట్టణమును యమునా నదీ తీరమున నిర్మించెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1434లో హత్య గావించబడెను.

ముబారక్ వేనల్లడు **మహమ్మద్ షా** (క్రీ.శ. 1434-1445) పరిపాలనకు వచ్చెను. లాహోర్ గవర్నరు అయిన బహలాల్ లోడి సహాయంతో ఇతను మాలవా పరిపాలకుడిని ఓడించెను. బహలాల్ లోడి చేసిన సహాయమునకు అతనికి ఖాన్-ఇ-ఖానన్ అనే బిరుదములను యిచ్చి నత్కరించెను. క్రీ.శ. 1445లో మహమ్మద్ షా మరణించెను.

మహమ్మద్ షా తర్వాత **అల్లావుద్దీన్ షా** (క్రీ.శ. 1445-1457) వారసుడయ్యెను. ఇతడు ఒక బలహీనమైన పాలకుడు. లాహోరు గవర్నరు అయిన బహలాల్ లోడి క్రీ.శ. 1457లో ఢిల్లీని వశపరచుకొని అల్లావుద్దీన్ షాను రాజ్య వ్యవహారముల నుండి విరామము పొందునట్లు చేసి బాదాన్ కు వంపివేసెను. అక్కడ ఇతడు క్రీ.శ. 1478లో మరణించెను. నయ్యద్ వంశము క్రీ.శ. 1457లో అస్తమించెను.

లోడి వంశము

బహలాల్ లోడి (క్రీ.శ. 1451-1489)

బహలాల్ లోడి, లోడి వంశమును స్థాపించెను. సుల్తానుల యుగములో లోడి వంశము చిట్టచివరి పాలనా వంశము. ఇతడు గొప్ప వివేకము గల రాజకీయవాది. కావుననే ఇతడు తన యొక్క అవధులను నరికొన విధముగా అవగాహన చేసుకొనెను. ఇతడు ఎల్లప్పుడు నర్దారులందరిని తృప్తిపరచు చర్యలను గైకొనెను. ఇతడు మేవాడ్, నంబల్, సాకిత్, ఎటావా మరియు గ్వాలియర్ లను జయించెను. ఇతడు క్రీ.శ. 1489లో మరణించెను.

బహలాల్ లోడి తన సింహాసనముపై కూర్చొనకుండా సింహాసనము ముందు వున్న రత్నకంభళిపై తన నర్దారులతో పాటు కూర్చొని వారియొక్క గుర్తింపును మరియు సహాయమును పొందెను.

బహలాల్ కుమారుడైన **సికిందర్ షాహి** (క్రీ.శ. 1489-1517) సింహాసనమధిస్థించి సికిందర్ షా అను బిరుదును పొందెను. ఇతడు

తనయొక్క సామ్రాజ్యమును పంజాబు నుండి బీహారు వరకు విస్తరించెను. ఇతడు ఆగ్రా వట్టణమును నిర్మించి ముఖ్యమైన పరిపాలన మరియు సాంస్కృతిక కేంద్రముగా చేసెను. ఇతడు ఒక మిక్కిలి ప్రసిద్ధి చెందిన గూఢాచార వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసెను. ఇతడు వ్యవసాయము మరియు వరిశ్రమలను మెరుగుపరచెను. ఇతని కాలములో అనేకమైన సంస్కృత గ్రంథములయిన గణిత శాస్త్రము, వైద్య శాస్త్రము, ఖగోళ శాస్త్రము మరియు యోగా వర్ణియన్ భాషలోనికి అనువదించెను.

ఇబ్రహీం లోడి సమాధి

ఇతడు షేహనాయ్ అను సంగీతమును ప్రేమించెను. లాజుత్-ఇ-సికిందర్ షాహి అను ప్రఖ్యాతి సంగీత కావ్యము ఇతని కాలములోనే రచించబడెను. ఇతడు ఒక తీవ్రమైన ఇస్లామ్ మత చాందసవాది. హిందు మతస్తులపై కఠినమైన ఆంక్షలు విధించెను. ఇతడు లోడి వంశములో గొప్ప పరిపాలకుడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1517లో మరణించెను.

లోడి వంశముగింపు

సికిందర్ లోడి తర్వాత ఇబ్రహీం లోడి (క్రీ.శ. 1517-1526) పరిపాలనకు వచ్చెను. ఇతడు ఎవ్వరికి లొంగని సహనము లేని పాలకుడు. ఇబ్రహీం లోడి అనేకమంది నర్దారులను అవమానపరచి కొందరిని క్రూరముగా చంపివేసెను. దౌలత్ ఖాన్ లోడి కుమారుడైన దిల్వార్ ఖాన్ లోడిని ఇబ్రహీం లోడి చాలా క్రూరముగా అవమానించెను. ఇబ్రహీం లోడిపై తన ప్రతీకారము తీర్చుటకై కాబూల్ పాలకుడైన బాబరును భారతదేశముపై దండెత్తుటకు ఆహ్వానించెను. బాబరు

ఇతని అహ్వనమును అంగీకరించి భారతదేశముపై క్రీ.శ. 1526లో దండెత్తి వెుదటి పానిపట్టు యుద్ధములో ఇబ్రహీం లోడిని ఓడించెను. ఇబ్రహీం లోడి ఓటమితో లోడి వంశము అంతమయ్యెను.

ధిల్లీ సుల్తానుల పరిపాలనా విధానము

ధిల్లీ సుల్తానుల పరిపాలన క్రీ.శ. 1206 నుండి క్రీ.శ. 1526 వరకు దాదాపు 320 సంవత్సరముల కాలము కొనసాగినది. వారి పరిపాలన మతవాద మరియు సైనిక పరిపాలనగా ఉండెను. వీరి పరిపాలన షూర్తిగా ఇస్లాం మత చట్ట నియమములపైనే ఆధారపడియుండెను.

సుల్తానుల యొక్క మంత్రులు

వజీర్

ప్రధానమంత్రి మరియు అర్థిక మంత్రి.

దివాన్-ఇ-రిసాలత్

విదేశీ వ్యవహారాల మంత్రి.

సాదర్-అస్-సద్దార్

ఇస్లాం మత న్యాయచట్ట సంబంధమైన మంత్రి.

దివాన్-ఇ-ఇన్షా

సమాచార మంత్రి

దివాన్-ఇ-అరిజ్

రక్షణ లేక యుద్ధ శాఖ మంత్రి.

ఖాజీ-ఉల్-ఖాజర్

న్యాయ శాఖ మంత్రి

కేంద్ర పరిపాలన

సుల్తాను సామ్రాజ్యమునకు అధినేత. ఇతడు ఎక్కువ అధికారములను కలిగియుండెను. ఇతనికి పరిపాలనలో సహాయము చేయుటకు 6 మంది మంత్రులు వుండిరి. పరిపాలనను గమనించుటకు అనేక మంది అధికారులు నియమించబడిరి.

రాష్ట్ర పరిపాలన

సామ్రాజ్యము అనేక ఇక్తాలుగా విభజింపబడెను. ఇక్తాలను ఇక్తాదారులు లేక గవర్నరులు

పరిపాలించిరి. ఇక్తాలను చిన్న విభాగములైన షిక్లు, వరగణాలు మరియు గ్రామములుగా, షిక్ ముఖ్యపాలకుని సిక్దార్ అని పిలిచిరి. పరగణా యొక్క ముఖ్య అధికారులు అమిల్ లేక మునసబ్, కోశాధికారి మరియు క్వానుంగో.

ప్రాంతీయ పరిపాలన

పరిపాలన విధానములో చివరిది గ్రామము. ప్రాంతీయ వారసత్వ అధికారులు మరియు ఒక్కొక్క గ్రామములోని పంచాయితీలు గ్రామపాలనను చేపట్టెదరు. విద్య, పారిశుధ్యము, న్యాయము, ఆదాయము వెుదలగు వ్యవహారములను పంచాయితీలు గమనించును. కేంద్ర ప్రభుత్వము గ్రామ ప్రభుత్వ పరిపాలనలో జోక్యము చేసుకొనదు.

రెవెన్యూ పరిపాలన

భూమి శిస్తు ప్రధాన ఆదాయముగా నుండెను. వ్యవసాయమునకు మరియు నీటి పారుదలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడినది. సుల్తానుల కాలములో వ్యాపార పన్ను, ఇంటి పన్ను, గుర్రపు పన్ను, గనుల పన్ను మొదలగు పన్నులు వసూలు చేయబడెను.

న్యాయ పరిపాలన

సుల్తాను న్యాయ శాఖకు ఉన్నత అధిపతిగా యుండెను. ఖాజీ-ఉల్-ఖాజర్ ముఖ్య న్యాయ శాఖాధికారిగా యుండెను. ప్రతి నగరమునందు ఒక క్వాజీ ఉండెడివాడు. సాధారణముగా సుల్తానుల పరిపాలనలో నేరస్థులకు కఠినమైన శిక్షలు విధించబడెను.

సైన్య పరిపాలన

సుల్తాను సైన్యాధిపతిగా యుండెడివాడు. సైన్యములో 4 విభాగములు వుండెడివి. అవి రాజు శాశ్వత సైన్యము, రాష్ట్ర లేక గవర్నరు సైన్యము, జాగీర్దారుల సైన్యము మరియు యుద్ధకాలపు సైన్యము.

సుల్తానుల కాలములో సామాజిక జీవితము

ప్రజల జాతీయతను ఆధారముగా చేసుకొని వారు విదేశీ మహమ్మదీయులు, భారతీయ మహమ్మదీయులు మరియు హిందువులుగా విభజింపబడియుండుటయే నాటి సమాజమునందు ప్రత్యేకాంశములుగా యుండెను.

ప్రజల ఆర్థిక పరిస్థితులు

ప్రజలు ముఖ్యముగా వ్యవసాయము మరియు పరిశ్రమలపై ఆధారపడి యుండెడివారు. చేనేత పరిశ్రమ ముఖ్యమైన పరిశ్రమముగా యుండెను. చక్కెర పరిశ్రమ, కాగిత పరిశ్రమ, లోహపు పని, రాళ్ళకోత, ముత్యముల వేట, దంతములు మరియు చందనపు పనులు మొదలగునవి ఈ కాలములోని ఇతర పరిశ్రమలు.

చేనేత పరిశ్రమ

భారతీయ చేనేత వస్త్రములకు విదేశములలో ఎక్కువ గిరాకీ ఉండెను. బెంగాలు మరియు గుజరాతు నాణ్యతగల చేనేత వస్త్రములకు ప్రఖ్యాతి గాంచినవి. వివిధ రకములైన ప్రత్తి, ఉన్ని మరియు వట్టు వస్త్రములు ఎక్కువ మొత్తములో ఉత్పత్తి చేయబడెను. వస్త్రములకు బంగారము, వజ్రములు, ముత్యములు వెండి మొదలగు అమూల్యమైన రాళ్ళతో పొదిగించబడి యుండెను.

ఢిల్లీ సుల్తానుల సేవలు

కళ మరియు వాస్తు శిల్పము

ఢిల్లీ సుల్తానులు వాస్తు కళలో గొప్ప నైపుణ్యము కలవారు. వీరి వాస్తుకళ భారతీయ మరియు మహమ్మదీయ మిశ్రమ శైలిలో యుండెను. వీరి భవన నిర్మాణము మూడు రకముల శైలిలో అభివృద్ధి చెందియుండెను. అవి. 1. ఢిల్లీ లేక రాజరీకపు శైలి 2. రాష్ట్రీయ శైలి మరియు 3. హిందూ వాస్తుకళ శైలి. కుతుబ్ మీనార్, కువాత్-ఉల్-ఇస్లామ్ మసీదు, నసీరుద్దీన్ మహమ్మద్ మరియు బాల్బాన్ సమాధులు

మొదలగునవి బానిస వంశ పాలకులచే నిర్మించబడినవి.

ఢిల్లీలోని సిరి అను నూతన పట్టణము, హజరత్-నిజామ్-వుద్దీన్, ఔలియాలోని దర్గ మరియు అలై దర్వాజా ఖిల్జీ కాలమునకు చెందినది.

తుగ్లక్ కాల పరిపాలకులు అలంకరణ నిర్మాణములకు ప్రాముఖ్యత ఇవ్వలేదు. వారి కట్టడములు దృఢమైనవిగా యుండెను. కొన్ని కట్టడములు హిందూ పద్ధతిలో కట్టబడి వుండెను. ఫియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ యొక్క రాజభవనము మరియు సమాధి మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ చేత నిర్మించబడిన అదలాబాద్ కోట, తుగ్లకాబాద్ మరియు జహాన్ పనా పట్టణములు తుగ్లక్ పరిపాలనా కాలము యొక్క వాస్తు కళానైపుణ్యమునకు నిదర్శనములు.

న్యూఢిల్లీలోని లోడి ఉద్యానవనము మరియు మోతీ మసీద్ మరియు సికిందర్ లోడి సమాధి లోడి వంశపు వాస్తుకళకు గొప్ప ఉదాహరణములుగా యున్నవి.

సాహిత్యము

ఢిల్లీ సుల్తానులు గొప్ప సాహిత్య పోషకులు. గొప్ప సాహితీవేత్తలయిన **అల్లెరుని, అమీర్ ఖుస్రూ** మరియు **జియా-ఉల్-బదాని** ఢిల్లీ సుల్తానుల ఆస్థానములను అలంకరించిరి. అనేక సంస్కృత గ్రంథములు అరబిక్ భాషలోకి అనువదించబడెను. అనేక ప్రాంతీయ సాహిత్యములు కూడా వీరికాలములో ఆవిర్భవించినవి. సుల్తానుల కాలములో ఉర్దూ భాష జనించినది.

సుల్తానుల కాలము నాటి గొప్ప విద్వాంసులు

అల్లెరుని అను అరబిక్ మరియు పర్షియా విద్వాంసుడు గజనీ మహమ్మద్ ఆస్థానములో నుండెను. ఇతడు సంస్కృతమును నేర్చుకొని రెండు సంస్కృత గ్రంథములను అరబిక్ భాషలోనికి అనువదించెను. ఇతడు ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీతచే ఎక్కువ ప్రభావితము చెందెను. ఇతని గ్రంథములైన తారిక్-ఉల్-హింద్ లో ఇతను భారతదేశ సాంఘిక ఆర్థిక పరిస్థితులను తెలియజేసెను.

అమీర్ ఖుస్రూ ఒక గొప్ప పారశీక కవి. ఇతను 4 లక్షల ద్విపదులను రచించినని తెలియుచున్నది. ఇతడు ఒక గొప్ప గాయకుడు కావున ఇతనికి 'భారత గాన కోకిల' అను బిరుదును పొందెను. తన గ్రంథములలో ఇతడు ఎక్కువ హిందీ పదములను ఉపయోగించెను.

తురుష్కుల విజయముల ప్రభావము

తురుష్కులు భారతదేశముపై సాధించిన విజయములు అనేక రంగములలో గొప్ప ప్రభావమును చూపినది. అవి

- 1) కేంద్రీకృత రాజకీయ స్థాపనకు దారితీసినది.
- 2) ఆసియా మరియు ఆఫ్రికా ఖండములలో యున్న ప్రాంతములతో సంబంధములు ఏర్పడెను.
- 3) ఒక శాశ్వతమైన సైన్యమును స్థాపించబడెను.
- 4) ఒకే రకమైన న్యాయ వద్ధతి, వన్నులకు సంబంధించిన విధివిధానములు మరియు ద్రవ్యము వ్యాపార అభివృద్ధికి తోడ్పడెను.
- 5) పారశీక భాష ఆస్థాన భాష అయ్యెను. పరిపాలనలో సమానత్వము తీసుకురాబడినది.

అభ్యాసం

1) సరియైన సమాధానములను ఎన్నుకొనుము.

1. బానిస వంశ స్థాపకుడు _____.
 ఎ) బాల్బున్ బి) ఇల్ టుట్ మిష్ సి) కుతుబుద్దీన్-ఐబక్
2. అరబిక్ నాణెములను ప్రవేశపెట్టిన మొట్టమొదటి తురుష్కుల పరిపాలకుడు _____.
 ఎ) ఇల్ టుట్ మిష్ బి) అమీర్ ఖుస్రూ సి) అమీర్ హసన్
3. భారత గానకోకిల అని ఇతనిని పిలిచిరి _____.
 ఎ) అల్తైరుని బి) కైకుబాద్ సి) అమీర్ ఖుస్రూ
4. సయ్యద్ వంశ స్థాపకుడు _____.
 ఎ) ఖజీర్ ఖాన్ బి) మహమ్మద్ షా సి) దౌలత్ ఖాన్ లోడి
5. కాబూల్ పరిపాలకుడైన బాబరును భారతదేశముపై దండయాత్ర చేయమని ఆహ్వానించినవాడు _____.
 ఎ) బహలాల్ లోడి బి) ఇబ్రహీం లోడి సి) దౌలత్ ఖాన్ లోడి

ధిల్లీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య పతనము

ధిల్లీ సుల్తానుల పతనము తుగ్లక్ కాలములో ప్రారంభమయ్యెను. తైమూరు దండయాత్ర మరియు బలహీనులైన మరియు సహనములేని సయ్యద్ మరియు లోడి వంశముల పరిపాలన ధిల్లీ సుల్తానుల సామ్రాజ్య పతనమునకు దారితీసెను. ధిల్లీ నుండి విడిపోయి స్వతంత్రులైన దక్షిణ భారతదేశములోని విజయనగర మరియు బహమనీ రాజ్యపాలకులు సుల్తానుల పతనమునకు మొదట దారితీసిరి.

కాందేష్, బెంగాల్, సింధు, ముల్తాన్, గుజరాత్, మాళ్వా, జాన్పూర్, కాశ్మీర్, అస్సాం మరియు ఒరిస్సా రాజ్యములు వారి స్వతంత్రను ప్రకటించుకొనిరి.

క్రీ.శ. 1526లో మొదటి పానిపట్టు యుద్ధములో బాబరుచేతిలో ఇబ్రహీంలోడి ఓటమి పొంది లోడి వంశము అంతమగుట వలన భారతదేశములో ధిల్లీ సుల్తానుల పతనమునకు దారితీసెను. క్రీ.శ. 1206లో ప్రారంభమైన ధిల్లీ సుల్తానుల పాలన దాదాపు 300 సంవత్సరములు కొనసాగినది. భారతదేశమునందు క్రీ.శ. 1526లో మొగలుల పరిపాలన స్థాపనతో ధిల్లీ సుల్తానుల పరిపాలన అంతమొందెను.

II) ఖాళీలను పూరింపుము.

1. ఆబ్జీరులో గల కువాత్-ఉల్-ఇస్లాము మసీదు _____ చే నిర్మించబడెను.
2. సుల్తానుల కాలమునాటి మొదటి మహిళా పరిపాలకురాలు _____.
3. తుగ్లక్ వంశ స్థాపకుడు _____.
4. బహలాల్ లోడి ఢిల్లీ సింహాసనమును _____ సంవత్సరములో వశపరచుకొనెను.
5. సికిందర్ షా లోడి _____ సంగీతమును ప్రేమించెను.

III) జతపరచుము.

1. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్	దైవ దత్తాంశ సిద్ధాంతము
2. బాల్బాన్	మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్
3. జలాల్-ఉద్దీన్ ఫిరోజ్ ఖిల్జీ	సమర్ఖండ్ పాలకుడు
4. జునాఖాన్ యువరాజు	లక్ బక్ష్ లేక లక్ష్మలు విరాళముగా ఇచ్చువాడు
5. తైమూర్	శాంతి విధానము

IV) క్లుప్తముగా సమాధానములనిమ్ము.

1. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ తరుప్పుల సామ్రాజ్యమును ఎట్లు రక్షించెను?
2. నలభైమంది సైనిక పటాలమును బాల్బాన్ ఎట్లు అణచివేసెను?
3. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ సైన్యమును గూర్చి క్లుప్తముగా వ్రాయుము.
4. ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ప్రవేశపెట్టిన ప్రజా సంస్కరణలు ఏవి?
5. తైమూరు దండయాత్రను గూర్చి సంగ్రహముగా వ్రాయుము.

V) వివరముగా జవాబులిమ్ము.

1. ఇల్ టుట్ మిష్ తన పరిపాలనను స్థిరపరచుటకై తన శత్రువులను ఎట్లు అణచెను?
2. అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క ఉత్తర మరియు దక్షిణ భారతదేశ విజయములను గురించి వివరింపుము.
3. మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ స్వదేశీ విధానమును గురించి వివరింపుము.
4. ఢిల్లీ సుల్తానుల యొక్క పరిపాలనా విధానమును గురించి విశదీకరించుము.

రూపక నిర్ధారణ

1. తరగతి గదిలో వివరించండి:

విద్యార్థులను రెండు సమూహములుగా విభజింపుము. ప్రతి సమూహమునుండి ఒక్కొక్క విద్యార్థిని ఎంపికచేసి వారిచే కుతుబుద్దీన్ ఐబిక్ పాత్రను నటించేసి అతడు/ఆమె భారతదేశమునందు ఏవిధంగా తురుష్కుల సామ్రాజ్యమును స్థాపించిరో వివరింపజేయుము.

2. తెలుసుకొనుము:

రాజు దైవాంశ సంభూతుడు అను సిద్ధాంతమును అనుసరించిన రాజులు మరియు రాజ్యముల గురించి మరిన్ని విషయములను గుర్తించండి.

3. ప్రదర్శించుము:

- i. ఒక నిబద్ధత గల వ్యక్తిగా అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ సాధించిన ఘనతను, అతడు తన సామ్రాజ్యమును శక్తివంతముగా తీర్చిదిద్దిన విధానము (లేక)
- ii. ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ఘనత మరియు అతని జనరంజక సంస్కరణలు

4. రూపొందించుము:

ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలం నాటి కళ మరియు వాస్తుశిల్పము చిత్రములను సేకరించి ఒక ఆల్బమ్ ను తయారుచేయుము.

5. ఉర్దూ పదములను నేర్చుకొనుము:

వ్యక్తులు		వస్తువులు	
తండ్రి		పెన్సిల్	
తల్లి		కలము	
సోదరుడు		నోటుపుస్తకము	
సోదరి		కాగితము	
ఉపాధ్యాయుడు		సిరా	

6. విద్యార్థులు చేయవలసిన పనులు:

భారతదేశము పటమునందు క్రిందివ్వబడిన ప్రాంతములను గుర్తించుము.

- i. మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ యొక్క సామ్రాజ్య విస్తరణ.
- ii. ప్రాంతములు : 1. ముల్తాను 2. మఘర 3. కనౌజ్ 4. గ్వాలియర్ 5. ఢిల్లీ 6. బెనారస్ (కాశీ)

1. వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితి

వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితి అను రెండు పదములు మన దైనందిత జీవితములో అప్పుడప్పుడు ఉపయోగించుచున్నాము. మన జీవితములోని కార్యక్రమములన్నియు వాతావరణ పరిస్థితుల మీదనే ఆధారపడి యుండుటవే దీనికి కారణము. ప్రపంచములో ఏ ఒక్క ప్రాంతములో నైనను నివశించు మానవుని కార్యకలాపములన్నిటినీ వాతావరణ మరియు శీతోష్ణ పరిస్థితులు నిర్ణయించుచున్నవి. ఉదాహరణనకు ఉష్ణమండల ప్రాంతములలో వరి ముఖ్యమైన పంటగాను, మిత ఉష్ణప్రాంతములలో గోధుమ ముఖ్యమైన పంటగాను సాగుబడి చేయబడుచున్నది. మనము వేసవి కాలములో నూలు బట్టలను మరియు చలికాలములో కంబలి దుస్తులను ధరించుచున్నాము. మనము వేసవి కాలములో ఐస్ క్రీములను, మజ్జిగ మరియు శీతల పానీయములను సేవించుటకు ఇష్టపడుచున్నాము. శీతాకాలం మరియు వర్షాకాలములో వేడిగాయున్న కాఫీ మరియు తేనీరును సేవించుటకు ఇష్టపడెదము. ఇవి మాత్రమే కాకుండా ఆహారపు అలవాట్లు, సాంప్రదాయాలు, ఆచార వ్యవహారాలు, మరియు మన సాధారణ ఉత్సవములు, పండుగలు కూడా వాతావరణ మరియు శీతోష్ణస్థితితో నన్నిహిత సంబంధములను కలిగియున్నవి.

కృత్యము

వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితితో సంబంధము గల ఉత్సవములను మరియు పండుగలను తెలుసుకొనుము.

వాతావరణము

వాతావరణము అనునది ఒక నిర్దిష్ట ప్రాంతములో 24 గంటల కాలములో ఏర్పడు వాయు మండలము యొక్క భౌతిక స్థితులైన ఉష్ణోగ్రత, వాతావరణ పీడనము, ఆర్ద్రత, వర్షపాతము, మేఘావృతమై యుండుట, పవనముల వేగము మరియు పవనముల దిశ వంటి అంశములను సూచించును. నిర్దిష్ట స్థలములో వడు సూర్యకిరణముల కోణమునకు తగినట్లు దీనిలో వ్యత్యాసములు ఏర్పడును. ఇవి ఉష్ణమండలము నుండి ఒక్కొక్క అక్షాంశమునకు మారుచుండును.

శీతోష్ణస్థితి

శీతోష్ణస్థితి అనునది సాధారణముగా ఒక దీర్ఘకాలములో మరియు ఒక విశాల ప్రాంతములో కనిపించు వాతావరణము యొక్క సరాసరి. దీనికి ఒక ప్రామాణిక సరాసరి కాలము 30 సం॥లు.

మీకు తెలియునా ?

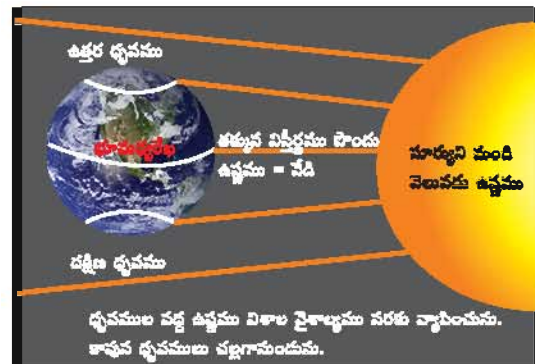
శీతోష్ణస్థితి (Climate) అనుపదము క్లైమా (Klima) అను గ్రీకు పదము నుండి తీసుకొనబడినది. క్రమము నుండి తొలగుట అని దీని అర్థము.

వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితిని నిర్ణయించు అంశములు

వాతావరణ అంశములు అనేక కారణముల వలన మార్పు చెందును. ఈ క్రింద గల కారణములు ఒక ప్రాంత శీతోష్ణస్థితిని ప్రభావితం చేయుచున్నది.

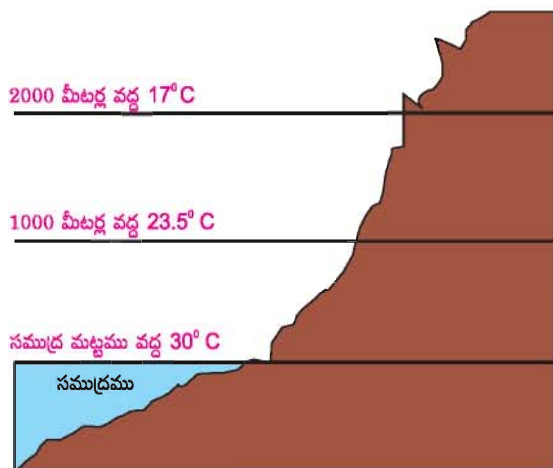
అక్షాంశము

భూమధ్య రేఖా ప్రాంతము సూర్యుని ఉష్ణ కిరణములను నిటారుగా పొందుచున్నది. ఈ కిరణములు ఒక స్వల్ప విస్తీర్ణములో మాత్రమే పడును. దీనికి వ్యతిరేకముగా ధృవ ప్రాంతములు సూర్యుని యొక్క ఏటవాలు కిరణములను పొందుచున్నది. ఇంకనూ ఇవి అధిక విస్తీర్ణములో పడుచున్నది. దీని ఫలితముగా ధృవ ప్రాంతముల కంటే భూమధ్య రేఖా ప్రాంతములో ఉష్ణము అధికముగా కనిపించుచున్నది. ఉదా: తమిళనాడులో గల మదురై నగరము వేడిగాను, రష్యాలోని మాస్కో నగరము చల్లగాను కనిపించును.

ఎత్తు

మీరు ఎప్పుడైన వేసవి విడిది కేంద్రములను సందర్శించియున్నారా? అచ్చట నెలకొనియున్న వాతావరణ పరిస్థితులను గురించి మీరు ఏవిధముగా గమనించితిరి. వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితి, వర్షతములు మరియు కొండలచే మార్పుచెందు చున్నవి. ఎత్తైన ప్రాంతములలో సమతల ప్రాంతముల కంటే చల్లగా కనిపించును. దీనికి కారణము వర్షతములలో గాలి యొక్క సాంద్రత తక్కువగా యుండి మరియు అవి తక్కువ ఉష్ణోగ్రతను గ్రహించుకొనును. ఉదా : ఊటి మరియు కొడైకనాల్ ప్రాంతములు తిరుచ్చిరాపల్లి కంటే చల్లగాయుండును.

మీకు తెలియునా ?

భూఉపరితలము నుండి ఉష్ణోగ్రత ప్రతి 1000 మీటర్లకు సుమారు 6.5°C చొప్పున తగ్గును.

సముద్ర ప్రాంతము నుండి దూరము

కృత్యము

మీరు మీ తల్లి దగ్గర రెండు పాత్రలను తీసుకొనమని చెప్పి వాటిలో ఒక పాత్రలో నీటిని నింపి మరొక పాత్రను ఖాళీగా పొయ్యిపై యుంచి వేడిచేయమని చెప్పుము. తరువాత ఏ పాత్ర త్వరగా వేడెక్కుతుందో గమనించుము.

ఖాళీగా యున్న పాత్రను భూభాగముతోను మరియు నీరు నిండియున్న పాత్రను సముద్రముతోను

పోల్చుచున్నాము. నీరు నిండిన పాత్ర వలె సముద్రము నెమ్మదిగా వేడెక్కి గ్రహించిన ఉష్ణమును వెలువరించుటకు అధిక కాలమును తీసుకొనును. సముద్ర తీరప్రాంతములందు చల్లని తేమ కలిగి గాలి వీచుట వలన తీరము వెంబడి వాతావరణము మార్పు చెంది శీతాకాలము మరియు వేసవికాలములో సమమైన వాతావరణమును నెలకొనును. ఇటువంటి శీతోష్ణస్థితిని సమశీతోష్ణస్థితి లేక సముద్రతీర శీతోష్ణస్థితి అందురు.

కృత్యము

ముంబాయి మరియు ఢిల్లీల మధ్య గల వాతావరణ మార్పులను కనుగొనుము.

దీనికి వ్యతిరేకముగా భూభాగము ఖాళీ పాత్ర వలె వేగముగా ఉష్ణమును గ్రహించి మరియు వేగముగా ఉష్ణమును కోల్పోవును. భూ అంతర్భాగము వెచ్చని పొడిగాలిని పొందుచున్నది. అచ్చట వేసవి కాలములో ఉష్ణోగ్రత అధికముగా మరియు శీతాకాలములో చల్లీ తీవ్రముగాను యుండును. ఇటువంటి శీతోష్ణస్థితిని అతి శీతోష్ణస్థితి (Extremes of Climate) లేక ఖండాంతర శీతోష్ణస్థితి (continental Climate) యని పిలువబడుచున్నది.

సముద్ర ప్రవాహములు

కృత్యము

ప్రపంచ పటమును గమనించి ఉష్ణ ఎడారులను గుర్తించుము. ఈ ఎడారులు అచట ఏర్పడుటకు మరియు ఉండుటకు సముద్ర ప్రవాహములు ఒక కారణమగును. దీనిని గురించి మీ తరగతిలో చర్చించుము.

ఉష్ణోగ్రత ఆధారముగా సముద్ర ప్రవాహములు, వెచ్చని సముద్ర ప్రవాహములు మరియు చల్లని సముద్ర ప్రవాహములు అని వర్గీకరించబడినవి. ఉష్ణ ప్రవాహములు సముద్ర తీరప్రాంతములయందు మిత ఉష్ణోగ్రతను మరియు తేమను నిలువయుంచు కొనుటచే సముద్రములో మంచు గడ్డలు ఏర్పడకుండా అడ్డుపడుచున్నవి. కాని చల్లని ప్రవాహములు చల్లగాను, పొడిగాను యుంచుటతో పాటు మంచు గడ్డలను కూడా ఏర్పరచును.

మీకు తెలియునా?

ఉష్ణ మరియు చల్లని సముద్ర ప్రవాహములు కలిపే స్థలములు ముఖ్యముగా చేవలను పట్టు కేంద్రములుగా యున్నవి. కారణమేమనగా ఇచ్చట చేవల ఆహారవైద్యుల ఫ్లాంక్టన్ (Flankton) వృద్ధిచెందుటకు తగిన పరిస్థితులు ఏర్పడియున్నవి. అదే సమయములో ఓడలు ప్రయాణమునకు ఈ ప్రాంతములు ప్రమాదకరమైనవిగా యున్నవి. అచ్చట యుండు దట్టమైన పొగమంచు మరియు క్రిందుగాగల మేఘములు సముద్ర రవాణాను అటంకపరుచుచున్నది.

పవనములు వీచు దిశ

సముద్రము నుండి వీచు పవనములు అధిక తేమను కలిగియుండుట వలన అవి చల్లగాను మరియు తేమగాను ఉండును. ఉదాహరణకు నైరుతి ఋతుపవనములు. దీనికి వ్యతిరేకముగా భూమి నుండి వీచుగాలులు వెచ్చగాను మరియు పొడిగాను యుండును. ఉదాహరణకు ఈశాన్య ఋతుపవనములు. వీటిలో ఏవి? ఎందుకు? వర్షమునిచ్చునని ఊహించి తెలుసుకొనుము.

ఋతుపవనముల వైఫల్యము (El Nino Effect)

మనదేశములో ఋతుపవనముల వైఫల్యమును గురించి అప్పుడప్పుడు మనము వినుచునేయున్నాము. అంటే ఏమి? ఇది ఎందువలన ఏర్పడుచున్నది? ఈ ఋతుపవనములు వైఫల్యము చెందుటకు అనేక కారణములు యున్నప్పటికిని ఎల్.నినో ఒక కారణమని విశ్లేషించి తెలుసుకొనుట అవసరమగు చున్నది. ఎల్.నినో అనగా స్పెయిన్ భాషలో **క్రీస్తు శిశువు** (Christ Child) అని అర్థము. ఇది క్రిస్మస్ కాలములో ఏర్పడి కొన్ని మానవుల వరకు కొనసాగును. ఈ సమయములలో సుమారు 5 నుండి 6 సం॥లకు ఒక వర్షాయము ఉష్ణోగ్రత పెరగా మరియు ఈక్విడార్ దేశపు సముద్ర తీరములలో త్వరితముగ అధికమగుట వలన అచ్చట అల్పవీడన మండలము ఏర్పడు చున్నది. ఇది అన్ని దిశల నుండి గాలిని గ్రహించుచున్నది. దీని ఫలితముగా ఫసిఫిక్

మహాసముద్రము మరియు హిందూ మహాసముద్రము లలో వ్యాపార పవనములు బలహీనమై దిశమార్పు చెంది భారత దేశములో దీర్ఘకాల పొడి స్థితిని ఏర్పరచు చున్నది. ఋతుపవనముల వైఫల్యము (ఎల్.నినో) యొక్క ఇతర ప్రాంతములపై కూడా ప్రభావము చూపుచున్నది. అవి ఆస్ట్రేలియాలో ఏర్పడిన కార్చిచ్చు మరియు అనావృష్టి, ఇండోనేషియాలో ఏర్పడిన జ్ఞామము, బ్రెజిల్ మరియు ఆగ్నేయ ఆసియాలో ఏర్పడిన అటవీ దహనము.

మానవ ప్రభావము

మన జీవన శైలిలో పారిశ్రామిక విప్లవమునునది అనేక మార్పులను ఏర్పరచినది. దీని ఫలితముగా అటవీ ప్రాంతములు నాశనము చేయబడి అనేక రకములైన రవాణా సౌకర్యములు, పెద్ద కాంక్రీటు భవనములు, అనేక పరిశ్రమలు ఏర్పరుచుకొన్నాము. ఈ అభివృద్ధి అనునది మన జీవన శైలిని సులభమైనదిగాను, సౌకర్యమైనదిగాను మార్చివేసినది. దీని ఫలితముగా భూతాపము, హరిత గృహ ప్రభావము, కాలుష్యము ఏర్పడి కార్బన్-డై-ఆక్సైడ్ను గాలిలో అధికము చేయుచున్నది. మానవుని ప్రభావము ఫలితముగా నగర ఉష్ణదీపులు ఏర్పడుచున్నవి. నగర ఉష్ణ దీపులు అనగా ఒక పెద్ద నగరము దాని చుట్టు గల ప్రాంతముల కంటే అధిక ఉష్ణమును కలిగి యుండుట అని అర్థము.

ఉష్ణోగ్రత

మీకు తెలియునా ?

భూమి నుండి వెలువడు ఉష్ణ శక్తిని భూవికిరణము అందురు.

భూమి పొందు కాంతి మరియు ఉష్ణమునకు సూర్యుడు మూలాధారము. భూమి చాలా తక్కువ సూర్య కిరణములను మాత్రమే పొందుచున్నది. సూర్య కిరణములు భూఉపరితలమును చేరుటకు 8 నిమిషములు పట్టును. సూర్యుని నుండి వచ్చు కిరణములే ఉష్ణము అని పిలువబడుచున్నది.

వీక్ తెలియునా ?

ఒక రోజులో నెలకొను అత్యధిక ఉష్ణోగ్రత మరియు తక్కువ ఉష్ణోగ్రత మధ్య గల ఉష్ణోగ్రత వ్యత్యాసములనే దినసరి ఉష్ణ వ్యాప్తి అని పిలువబడుచున్నది.

సూర్యకిరణముల నుండి భూమి పొందు ఉష్ణశక్తి మూడు విధానముల ద్వారా జరుగుచున్నది. అవి ఏమనగా 1) వాయు మండలములో వికిరణము (Radiation) 2) భూమిపై వాహకత (Conduction) 3) నీటిలో సంవహనము (Convection). భూమి యొక్క వాయుమండలము సూర్యుని వికిరణము కంటే భూమి వికిరణము వలన అధికముగా వేడెక్కుచున్నది.

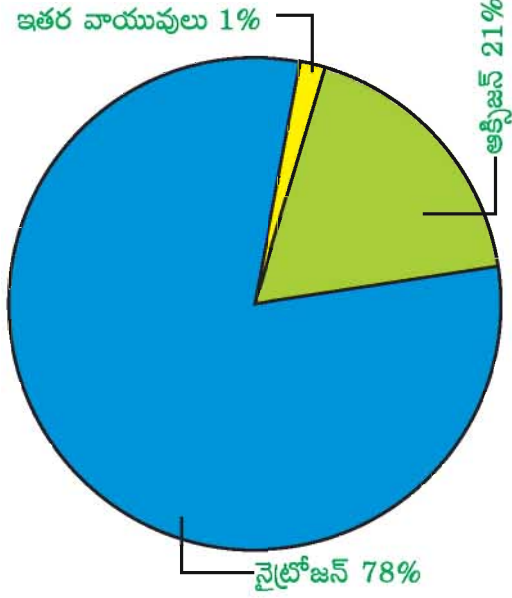
వీక్ తెలియునా ?

ఒక సంవత్సరములో నెలకొను అత్యధిక ఉష్ణ మాసమునకు మరియు అత్యల్ప శీతల మాసమునకు మధ్యగల భేదమునే సంవత్సరిక ఉష్ణ వ్యాప్తి అందురు.

భూవాయు మండలము

భూవాయు మండలము వాయువులచే ఆవరించబడి యుండును. ఇవి భూమ్యాకర్షణ శక్తి వలన ఏర్పడియుండును. భూ వాయు మండలము వాయువుల సమ్మేళనముచే ఏర్పరచబడియుండును. నైట్రోజన్ మరియు ఆక్సిజన్ వాయు మండలములో కనిపించు ముఖ్యమైన వాయువులు. ఆర్గాన్, నియాన్, హీలియం, క్రిప్టాన్, కార్బన్-డై-ఆక్సైడ్, ఓజోన్ మొదలగునవి తక్కువ పరిమాణములో కనిపించును. ఇవియే గాక నీటి ఆవిరి మరియు ధూళి రేణువులు కూడా వాయు మండలములో కనిపించును. ఇవి వాతావరణ మార్పులకు బాధ్యత వహించును.

వాయుమండలము యొక్క ఎత్తునకు తగినట్లు వాయువుల యొక్క పరిమాణము మారుచుండును. గాలి సాంద్రత భూ ఉపరితలమునకు దగ్గర అధికముగాను ఎత్తునకు పోవు కొలది తక్కువగాను ఉండును. వాతావరణ మండలమును దాని లక్షణముల ఆధారముగా నాలుగు పొరలుగా

వాయు సమ్మేళనములు

విభజింపవచ్చును. అవి ఏవనగా ట్రోపో అవరణము (Troposphere), స్ట్రాటో అవరణము (Stratosphere), ఐనో అవరణము (Ionosphere) మరియు ఎక్సో అవరణము (Exosphere).

ట్రోపో అవరణము

ట్రోపో అవరణము భూఉపరితలము నుండి ప్రారంభమై ధృవప్రాంతముల వద్ద 8 కి.మీ. ఎత్తు వరకు భూమధ్య రేఖా ప్రాంతము నందు 18 కి.మీ. వరకు వ్యాపించి యున్నది. వాతావరణ అంశములైన ఉష్ణోగ్రత గాలి, గాలి పీడనము, మేఘములు మరియు వర్షపాతము మొదలగు అన్ని మార్పులు ఈ పొరలోనే జరుగును. ఈ అవరణములో మాత్రమే ఎత్తుకు పోవు కొలది ఉష్ణోగ్రత తగ్గును. ట్రోపో పాస్ అను పలుచని పొర ట్రోపో అవరణము మరియు స్ట్రాటో అవరణమునకు మధ్య అమరియున్నది.

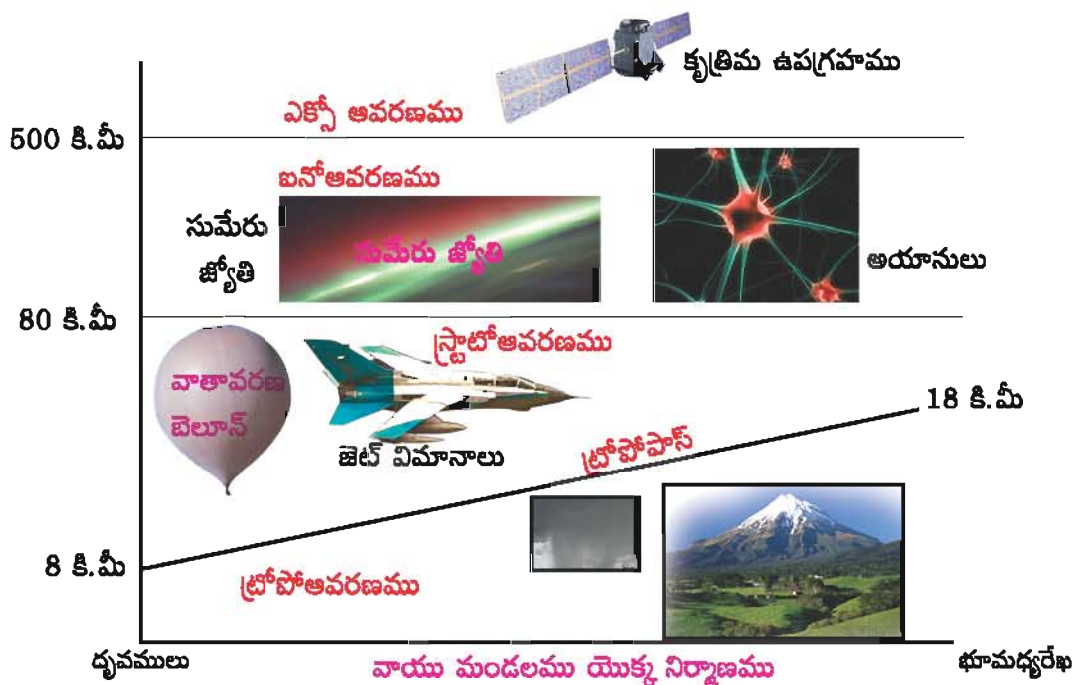
వీక్ తెలియునా ?

వాతావరణ శాస్త్రము అనునది వాతావరణమును గురించి అధ్యయనము చేయు విజ్ఞాన శాస్త్రము. ఇందులో వాయు మండలము యొక్క క్రింది పొరలో నిర్దిష్ట కాలములో సంభవించు వాతావరణ మార్పులను అధ్యయనము చేయుట జరుగును.

స్ట్రాటో ఆవరణము

స్ట్రాటో ఆవరణము భూఉపరితలము నుండి నుమారు 80 కి.మీ. వ్యాపించి యున్నది. ఎత్తుకు పోవుకొలది ఉష్ణోగ్రత పెరుగును. జెట్ విమానములు ఈ పొరలో మాత్రమే వ్రయాణించును. స్ట్రాటో ఆవరణము పై భాగమునందు ఓజోను అధికముగా కనిపించుచున్నది. నూర్యుని నుండి వచ్చు అతి నీలలోహిత కిరణములను వడగట్టి హానికర ప్రభావముల

ఆవరణమును ఐనో ఆవరణమని పిలుతురు. ఇవి రేడియో తరంగములను భూ ఉపరితలమునకు వెనుకకు పంపుట వలన అధునిక సమాచార వ్యవస్థకు మిక్కిలి ఉపయోగకరముగా యున్నది. ఉత్తరార్ధ గోళములో అరుణోదయము వెదజల్లె రంగులను ఉత్తర కాంతులు లేక సుమేరు జ్యోతి (Aurora Borealis) మరియు దక్షిణార్ధ గోళములో దీనిని దక్షిణ కాంతులు లేక అరుణోదయము (Aurora Australis) అందురు.

నుండి రక్షించును. నూర్యుని నుండి వచ్చు వడకట్టబడని కిరణములు జీవరాసుల కణజాలములను నశింపజేయు శక్తిని కలిగినవి. భూమి మీద జీవించు అన్ని జీవరాసులకు ఓజోను వాయువు అతి ముఖ్యమైనది. ఈ పొరను నమ ఉష్ణపొర మరియు ఓజోన్ ఆవరణము అని కూడా పిలుతురు. స్ట్రాటో ఆవరణమునకు తరువాత మరొక వలుచని పొర కనిపించుచున్నది. దీనినే స్ట్రాటోపాస్ అందురు.

ఐనో ఆవరణము

భూమి ఉపరితలము నుండి ఐనో ఆవరణము 80 కి.మీ. నుండి 500 కి.మీ. వరకు వ్యాపించి యున్నది. వాయు మండలములో ఈ భాగము సూర్య వికిరణములు అయినీకరణము చెందుట వలన ఈ

మీకు తెలియునా ?

వికిరణ శాస్త్రమనునది వాతావరణ శాస్త్రములో ఒక భాగము. గాలి బెలూన్లను, రేడియో ధ్వనులను మరియు కృత్రిమ ఉపగ్రహాలను ఉపయోగించి వాయు మండలమును పరిశీలన మరియు పరిశోధన చేయుట ఇందులో భాగమే. వికిరణ శాస్త్రమునందు ఓజోన్, రేడియో ధార్మికత మరియు కొన్ని దీర్ఘ తరంగ వికిరణముల అంశములను గురించి పరిశీలించుట మరియు అధ్యయనము చేయుట జరుగును. నూక్ష్మముగా చెప్పాలంటే వాయు మండలము యొక్క పై పొర గురించి అధ్యయనము.

ఎక్స్ ఆవరణము

వాయు మండలము నందు మిక్కిలి ఎత్తైన పొర ఎక్స్ ఆవరణము. భూమి యొక్క ఎక్స్ ఆవరణము నందు ముఖ్యమైన తేలికైన వాయువులు హైడ్రోజన్ మరియు హీలియం. కొన్ని సమయములలో ఎక్స్ ఆవరణము అంతరిక్షము యొక్క బాహ్యపొరగా పరిగణించబడుచున్నది. అక్షాంశము పైకి వెళ్ళు కొలది ఉష్ణోగ్రత తగ్గునని ముందుగానే అధ్యయనము చేసితిమి. దీని ఆధారముగా భూమిని ఉష్ణమండలము, సమశీతోష్ణ మండలము మరియు అతి శీతల మండలముగా విభజింపవచ్చును.

మీకు తెలియునా ?

ఉష్ణోగ్రతను కొలచు పరికరమును ఉష్ణ మాపకము అందురు. పటము మీద ఒకే ఉష్ణోగ్రతను కలిగియున్న ప్రాంతములను కలుపు ఊహారేఖలనే సమోష్ణ రేఖలు అందురు.

అత్యుష్ణ మండలము (Torrid Zone)

కర్కాటక రేఖకు ($23\frac{1}{2}^{\circ}$ ఉ), మకరరేఖకు ($23\frac{1}{2}^{\circ}$ ద) మధ్య గల భాగములలో ఉష్ణమండలము కలదు. ఈ మండలము సంవత్సరమంతయు సూర్యుని నిట్టనిలువు కిరణములను గ్రహించుట వలన ఇతర మండలముల కంటే అధిక ఉష్ణమును కలిగియుండును.

కృత్యము

మీరు వేసవి మరియు శీతల ఆయనాంతదినం గురించి తెలుసుకొని యున్నారా? ఉత్తరాయణము మరియు దక్షిణాయనము ఎప్పుడు సంభవించును మరియు వాటి లక్షణములను కనుగొనుము.

సమశీతోష్ణ మండలము (Temperate Zone)

కర్కాటక రేఖ ($23\frac{1}{2}^{\circ}$ ఉ)కు, మరియు ఆర్కిటిక్ వలయము ($66\frac{1}{2}^{\circ}$ ఉ) నకు మధ్య గల ప్రాంతములను ఉత్తర సమశీతోష్ణ మండలమని అందురు. అదే విధముగా మకరరేఖ ($23\frac{1}{2}^{\circ}$ ద) కు అంటార్కిటికా వలయము ($66\frac{1}{2}^{\circ}$ ద) మధ్య గల ప్రాంతములను దక్షిణ సమశీతోష్ణ మండలమని అందురు. ఈ మండలములు ఎల్లప్పుడు సూర్యకిరణములను ఏటవాలుగా గ్రహించుట వలన

ఉష్ణమండల ప్రాంతముల కంటే తక్కువ ఉష్ణోగ్రత కలిగియుండును.

అతిశీతల మండలము

ఆర్కిటిక్ వలయము ($66\frac{1}{2}^{\circ}$ ఉ) మరియు ఉత్తర దృవము (90° ఉ) మధ్య గల భాగము అంటార్కిటికా వలయము ($66\frac{1}{2}^{\circ}$ ద) మరియు దక్షిణ దృవము (90° ద) మధ్య గల ప్రాంతములను అతి శీతల మండలము అని అందురు. ఈ ప్రాంతము మీద ఎల్లప్పుడు సూర్య కిరణములు ఏటవాలుగా పడును కావున ఈ మండలము ఇతర రెండు మండలములకంటే చల్లగా యుండును.

మీకు తెలియునా ?

ఉష్ణోగ్రతను మూడు కొలతలతో కొలవ వచ్చును. అవి ఏవనగా

- 1) సెల్సియస్
- 2) ఫారెన్ హీట్
- 3) కెల్విన్

గాలి పీడనము

భూ ఉపరితలముపై గాలి బరువుచే ఏర్పరచబడు ఒత్తిడిని గాలి పీడనము అని నిర్వచింపవచ్చును. సముద్ర మట్టములో నెలకొను గాలి పీడనము యొక్క సరాసరి విలువ 1,013 మీల్లీబార్లు. గాలి పీడనము యొక్క క్షితిజ సమాంతర వితరణను ఆ ప్రాంతము నందు గల ఉష్ణోగ్రత అత్యధికముగా ప్రభావితము చేయును.

మీకు తెలియునా ?

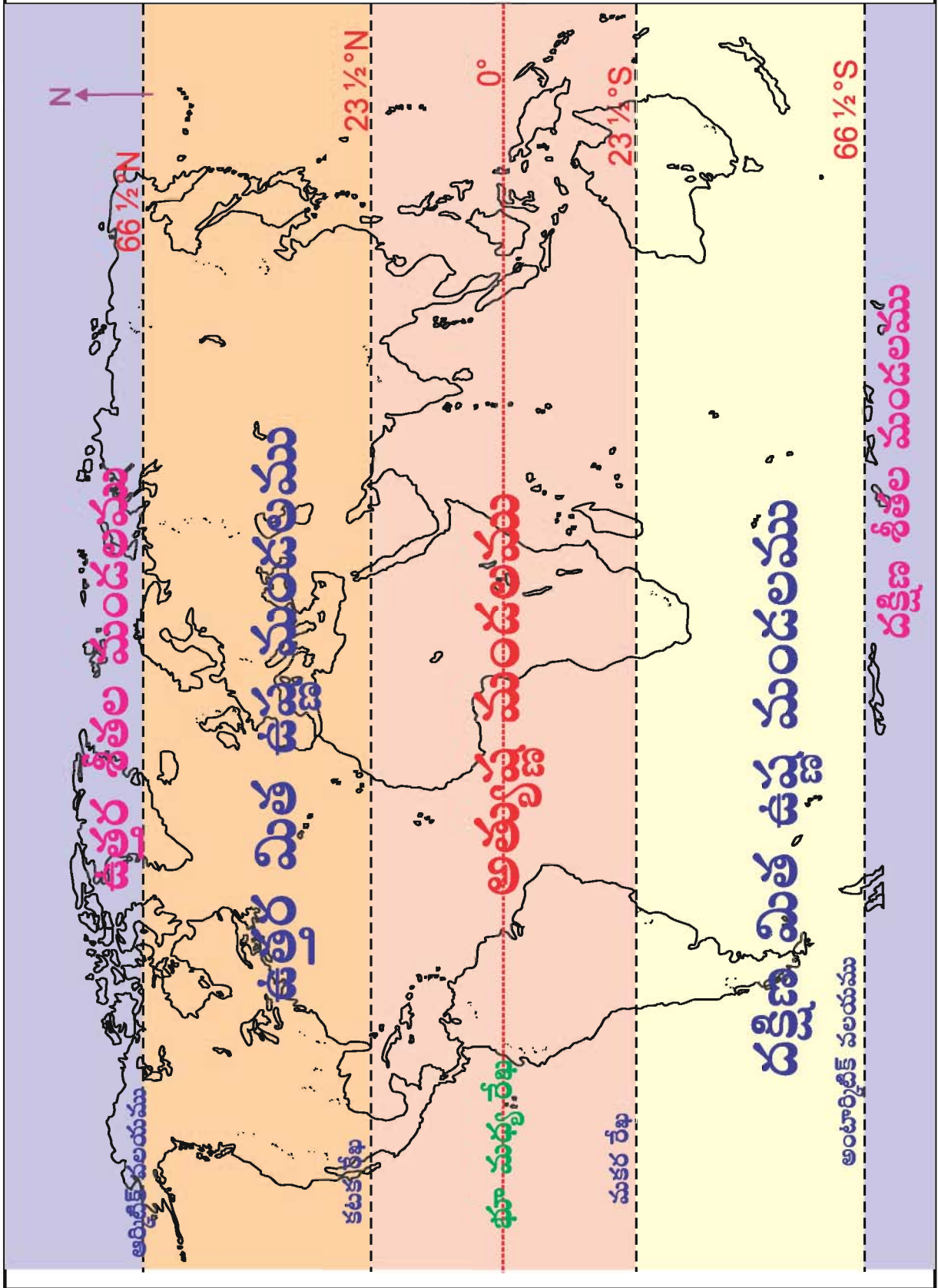
వాతావరణమును కొలచు పరికరమును భారమితి (Barometer) అందురు.

వాతావరణ పీడనము ఎల్లప్పుడు వాతావరణ ఉష్ణోగ్రతకు విలోమానుపాతములో యుండును. తక్కువ ఉష్ణోగ్రత ప్రాంతములలో అధిక పీడన వాయుమండలములు ఏర్పడును. .

భూమధ్యరేఖ అల్పపీడన మండలము

ఈ మండలము 5° ఉత్తర మరియు 5° దక్షిణ అక్షాంశముల మధ్య అమరియున్నది. ఈ ప్రాంతములో సూర్య కిరణములు సంవత్సరమంతయు పూర్తిగా నిట్ట నిలువుగా పడును. అధిక ఉష్ణోగ్రత కారణముగా అక్కడ యున్న గాలి ఉష్ణోగ్రతను గ్రహించి మెల్లగా పైకి

ప్రపంచములో గల ఉష్ణ మండలములు

పోయి అల్పపీడనము ఏర్పరచును. ఈ మండలమును నిశ్శిబ్దమండలము (Belt of Calm) లేక డోల్ డ్రమ్స్ అందురు.

ఉపత్రయన అధిక పీడన మండలము (Subtropical High Pressure Belt)

ఈ మండలము రెండు అర్ధగోళములలో 25° ఉత్తర మరియు 35° దక్షిణ అక్షాంశముల మధ్య అమరియున్నది. ఉష్ణ మండలము నుండి పైకి లేచిన గాలి తక్కువ ఉష్ణోగ్రత కారణముగా చల్లబడి 30° - 35° అక్షాంశముల మధ్య భాగములో క్రింది వైపుకు వెళ్ళును.

పురాతన కాలములో వర్తకులు ఈ మండలము దారి గుండా నిశ్శిబ్ద మండలము వైపు ఓడలలో ప్రయాణము చేయునప్పుడు ఓడల యొక్క బరువులను తగ్గించుటకు గుట్టములను నముద్రములోనికి విసిరివేసెడివారు. కావున ఈ మండలము అశ్వ అక్షాంశములు (Horse Latitudes) అని పిలువబడుచున్నది.

మీకు తెలియునా ?

ఒకే పరిమాణముగల గాలి పీడనమును కలిగిన వేర్వేరు ప్రాంతములను కలుపు ఊహారేఖలను సముభార రేఖలు అందురు.

ఉపధృవ అల్పపీడన మండలము (Sub-Polar low Pressure Belt)

ఈ మండలము 60° - 65° వరకు ఉత్తర మరియు దక్షిణార్ధ గోళములలో అమరియున్నది. భూభ్రమణ కారణముగా ఇక్కడయున్న గాలి వెలుపలికి పోవుట వలన అల్పపీడనము ఏర్పడు చున్నది.

ధృవ అధిక పీడన మండలము (Sub-Polar High Pressure Belt)

ధృవ ప్రాంతములలో అధిక పీడన మండలము అమరియున్నది. నూర్య కిరణములు ఎక్కువ ఏటవాలుగా ధృవప్రాంతములలో పడుచున్నది. దీని ఫలితముగా అల్పఉష్ణోగ్రత మరియు బలమైన గాలి కలిసి అధిక పీడనమును ఏర్పరచుచున్నది.

పవనములు

మీకు తెలియునా ?

గాలి వేగమును మరియు వీచు దిశను కొలుచుటకు పవన వేగమాపకము (Anemometer) అను పరికరము ఉపయోగపడుచున్నది. గాలివీచు దిశను తెలుసుకొనుటకు పవన సూచిక (wind vane) అనుపరికరము ఉపయోగపడుచున్నది.

క్షితిజ సమాంతరముగా వీచు గాలిని పవనము అని అందురు. సాధారణముగా గాలి అధిక పీడన ప్రాంతము నుండి అల్పపీడన ప్రాంతమునకు వీచును. సాధారణముగా పవనము యొక్క వేగమును భూప్రాంతము వద్ద కిలో మీటరులోను లేదా మైళ్ళలోను మరియు సముద్రము మీద సముద్రపు మైళ్ళు (Knots)తో కొలుచుచున్నారు.

మీకు తెలియునా ?

భూభ్రమణము కారణముగా చలించు వస్తువులు అన్నిటితో పాటు పవనములు మరియు నముద్ర ప్రవాహములు ఉత్తరార్ధ గోళములో కుడివైపుకు, దక్షిణార్ధ గోళములో ఎడమ వైపుకు మరలును. ఈ మార్పు రహిత నియమమునే **ఫెర్రల్ నియమము** లేదా **కొరియోలిస్ బలము** అందురు.

పవనముల వర్గీకరణ

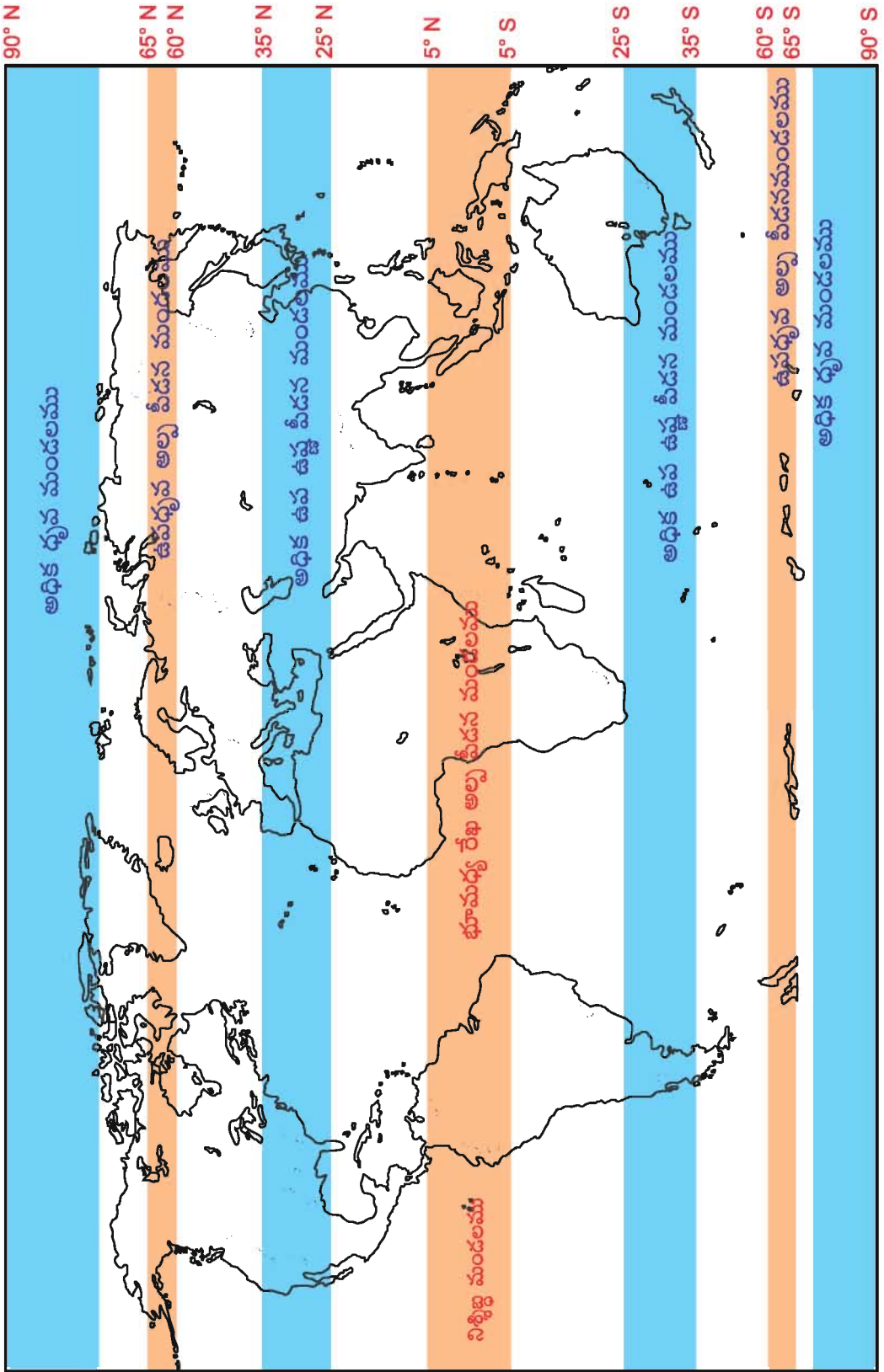
గాలి ఉద్భవించు మరియు వీచు కాలము ననుసరించు వీటిని క్రింది విధములుగా వర్గీకరించవచ్చును.

గ్రహ పవనములు (Planetary winds)

సంవత్సరమంతయూ నిర్దిష్ట దిశలో వీచు పవనములను గ్రహ పవనములని అందురు. ప్రధాన వాణిజ్య లేక వ్యాపార పవనములు క్రింద యివ్వబడినవి.

వ్యాపార పవనములు ఉష్ణ మండల ప్రాంతములో ఆగ్నేయ మరియు ఈశాన్య వ్యాపార పవనములు గా వీచును. ఈవిధముగ పిలువబడుటకు కారణము ఏమనగా ఒకానొకప్పుడు ఇవి నావికులకు అనుకూలముగా నుండినవి. కావున ఈ పవనములు వ్యాపార పవనములని

ప్రపంచములోని ప్రధాన పీడన మండలములు

పవనములు

గ్రహపవనములు

వ్యాపారపవనములు
పశ్చిమ పవనములు
ధ్రువ పవనములు

ఋతుపవన మరియు ఆవర్తన పవనము

ఋతుపవనములు
భూపవనములు
సముద్రపవనములు

స్థానిక పవనములు

ఇవి వేరు వేరు ప్రాంతములలో వేరువేరు పేర్లతో పిలువబడును.

మారెడు పవనములు

తుపానులు
వ్యతిరేక తుపానులు

పిలువబడుచున్నవి. ఇది ముఖ్యముగా సముద్రము మీద క్రమముగ మరియు స్థిరముగ యుండును. పెర్రల్ నియమము ప్రకారము ఈ పవనములు క్రమమైన మార్గము నుండి తొలగి వీచును.

పశ్చిమ పవనములు రెండు అర్ధగోళములలో ఉప ఉష్ణమండల అధిక వీడనము నుండి ఉప ధ్రువ అల్పవీడనము వైపునకు వీచును. ఇవి ఉత్తరార్ధ గోళములో నైరుతి పవనములుగాను, దక్షిణార్ధ గోళములో ఉత్తర పశ్చిమ పవనములుగాను వీచును. భూభ్రమణము వలన ఈ విధమైన పవనములు పశ్చిమము నుండి తూర్పునకు వీచును.

ధ్రువ పవనములు ముఖ్యముగా ధ్రువ అధిక వీడనము నుండి ఉప ధ్రువ అల్పవీడనము వైపు తూర్పుగా వీచుచున్నది. ఇవి మిక్కిలి చల్లగా నుండును. ఈ పవనములు భూఅంతర ప్రాంతములోనికి చొచ్చుకొని పోవును. ఉదాహరణముకు అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలు. కాని భారతదేశములో వీటిని హిమాలయములు అడ్డుకొనుచున్నవి.

ఋతుపవన మరియు ఆవర్తన పవనములు

భూఉపరితలము మీద ఏర్పడు వేడెక్కుట మరియు చల్లబడుటలోని వ్యత్యాసము వలన ఈ పవనములు ఏర్పడుచున్నవి. ఈ పవనములు ఒక నిర్దిష్ట కాలములో మాత్రమే వీచును.

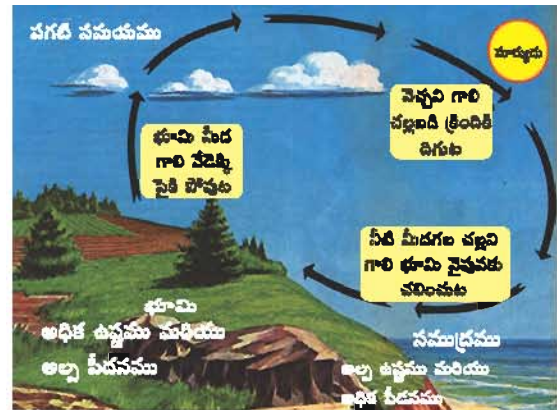
ఋతుపవనములు (Monsoons)

మాన్ సూన్ (Monsoon) అనుపదము మాసిమ్ (Mausim) అను అరబిక్ పదము నుండి ఉద్భవించినది. మాసిమ్ అనగా “ఋతువులు” (Seasons) అని అర్థము. ఋతుపవనములు రెండు

రకములు అవి నైరుతి ఋతుపవనములు మరియు ఈశాన్య ఋతుపవనములుగా విభజింపబడి యున్నవి. నైరుతి ఋతుపవనములు దక్షిణ హిందూ మహాసముద్రము మరియు దక్షిణ షాన్ షిక్ మహాసముద్రముల నుండి ఆసియా వైపు వీచు చున్నది. అయితే ఈశాన్య ఋతుపవనములు ఆసియా అధిక వీడన ప్రాంతము నుండి హిందూ మహాసముద్రము మరియు షాన్ షిక్ మహాసముద్ర ప్రాంతముల వైపు వీచుచున్నది. ఈ పవనములను గురించి పూర్తి వివరములు రాబోయే తరగతిలో యివ్వబడియున్నది.

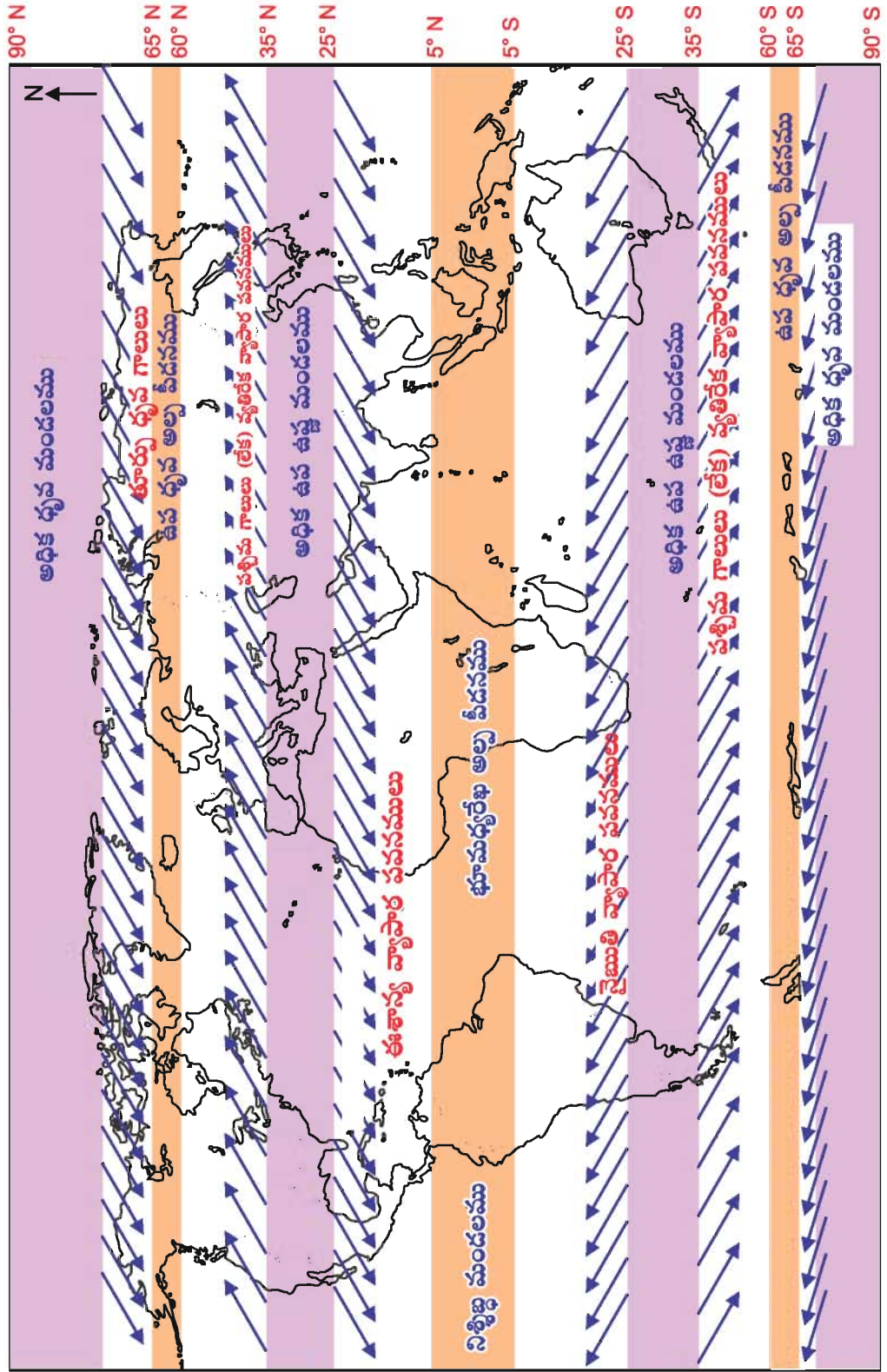
సముద్ర పవనములు (మందమారుతము)

వగటి సమయములలో భూమి, ప్రక్కన గల జలాశయముల కంటె వెచ్చదనమును కలిగియుండును. ఫలితముగా భూమి మీద అల్పవీడనము మరియు జలాశయము మీద అధిక వీడనము ఏర్పడును. దీనిఫలితముగా తేమ కలిగిన చల్లని చిరుగాలి సాయంత్రపు వేళలో సముద్రము నుండి భూమి వైపునకు వీచును.

సముద్రతీర పవనములు

ప్రపంచములోని గ్రహ పవనములు

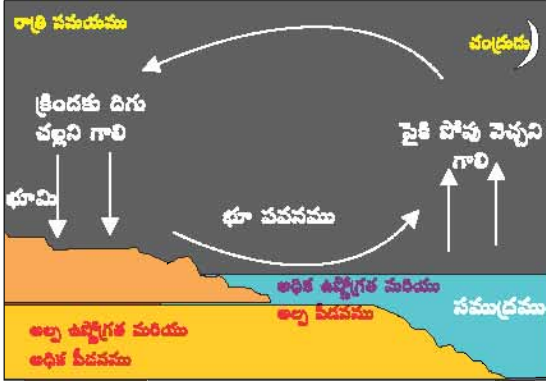

కృత్యము

వేనవి కాలములో నముద్రతీర ప్రాంతము నందలి ప్రజలు సాయంకాల సమయములో సముద్ర తీరమునకు వెళ్ళుటకు గల కారణములను కనుగొనుము.

భూపవనములు (LAND BREEZE)

రాత్రి సమయములలో భూమి, వ్రక్కన గల జలాశయముల కంటె చల్లగా నుండును. కావున భూమి మీద అధిక పీడనము మరియు జలాశయము మీద అల్ప పీడనము ఏర్పడును. దీని ఫలితముగా సూర్యోదయమునకు మునుపు భూమి నుండి చల్లని పొడి చిరుగాలి సముద్రము వైపునకు వీచుచున్నది.

కృత్యము

భూ పవనములు చేవలు వట్టు వారికి ఏవిధముగా సహాయపడుచున్నది? వివరింపుము.

మారెడు పవనములు (Variable winds)

మారెడు పవనములకు ఒక నిర్దిష్టమైన స్థానము లేక నిర్దిష్టమైన దిశను కలిగియుండదు. ఈ విధమైన గాలులు వీచు దిశ మరియు వేగము స్థలము ననుసరించి మారుచుండును.

తుపానులు (Cyclones)

తుపానులు అనునది అల్పపీడన వ్యవస్థ కేంద్రములుగానుండును. ఇవి అన్ని దిశల నుండి పవనములను గ్రహించును. ఇంకనూ ఇవి భారీ వర్షమును మరియు అధిక వేగవైచిన గాలులతో కలిసియుండును.

తుపానులు

తుపాను నేత్రము

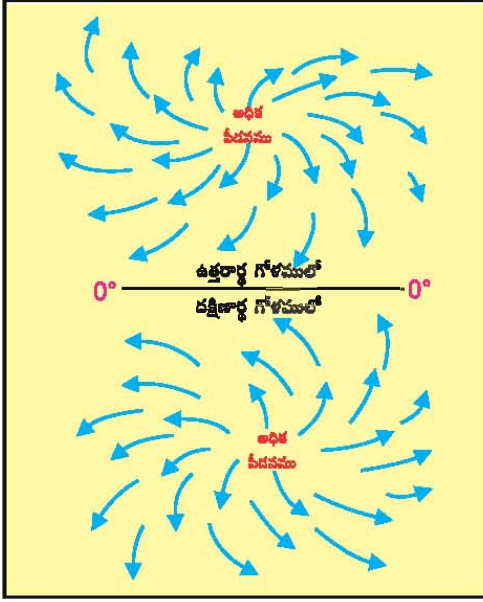
తుపాను యొక్క కేంద్ర భాగము శూన్య ప్రదేశముగా నుండును. దీనిని “తుపాను నేత్రము” (Eye of the Cyclone) అందురు. వీటి పుట్టుక మరియు స్థానముననుసరించి తుపానులు, టైమూనులు, హరికేన్లు అని వివిధ పేర్లతో పిలువబడుచున్నది. ఇవి ఉత్తరార్ధ గోళములో అపసవ్యదిశగాను మరియు దక్షిణార్ధ గోళములో సవ్య దిశగాను చలించును. జలాశయముల మీద అల్పపీడనము ఏర్పడినప్పుడు ఇది విజృంభించి వర్షపాతమును ఏర్పరచును.

వ్యతిరేక తుపానులు (Anti cyclones)

అధిక పీడన వ్యవస్థ కేంద్రములనే వ్యతిరేక తుపానులు అందురు. ఇక్కడ నుండి బాహ్య దిశ వైపుకు పవనములు చలించును. ఈ పవనములు వాతావరణముతో కలిసియుండి వర్షపాతమును ఇవ్వదు.

వ్యతిరేక తుపానులు ఉత్తరార్ధ గోళములో సవ్య దిశగాను, దక్షిణార్ధ గోళములో అపసవ్యదిశగాను చలించును. అవి ఎక్కువగా భూమి మీద ఏర్పడుట వలన అవి పొడిగా యుండును.

మేఘములు CLOUDS

స్థానిక పవనములు (Local winds)

స్థానిక పవనములు ఒక నిర్దిష్ట వైశాల్యములో నిర్దిష్టకాలమునకు ప్రత్యేక లక్షణములతో వీచును. ఇవి తక్కువ వ్యవధిలోనే అంతమొందును. ఈ పవనములన్నియు కాలమును బట్టి వీచును. కావున స్థానిక పేర్లతో పిలువబడును. కొన్ని స్థానిక పేర్లు వాటి సంబంధిత ప్రాంతాలను క్రింద యివ్వబడినది.

వెచ్చని స్థానిక ప్రాంతములు

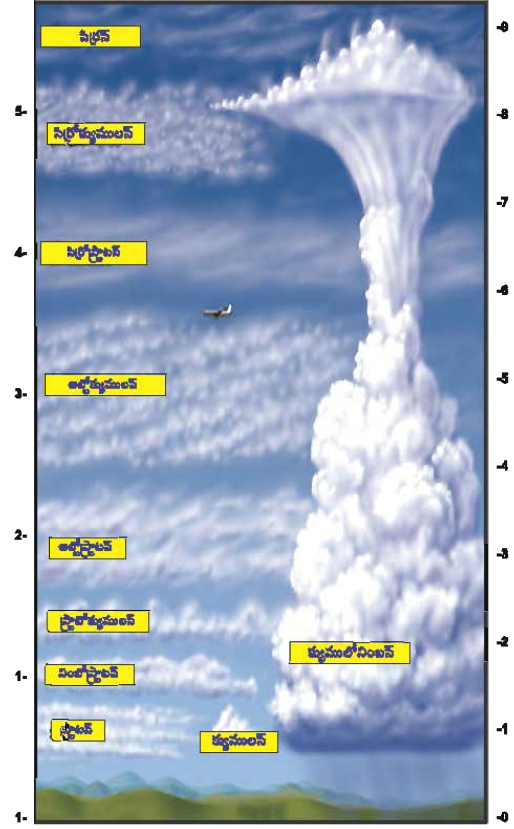
పవనములు

బ్రిక్ ఫీల్డ్స్	ఆస్ట్రేలియా
చినూక్	అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములు
ఫోన్	ఉత్తర ఇటలీ
సిరాకో	సహార ఎడారి
లూ	భారతదేశములో గల థార్ ఎడారి

చల్లని స్థానిక ప్రాంతములు

పవనములు

హర్మాట్టామ్	మధ్య ఆఫ్రికా
మిస్ట్రల్	ఆల్ప్స్ ప్రాంతము
పుర్గా	రష్యా
నార్త్	మెక్సికో అఖాతము
పాంపెరో	అర్జెంటైనా

మేఘములు

వాతావరణములో యున్న నీటి ఆవిరి ఘనీభవించుట వలన ఏర్పడు నీటి బిందువులు లేక మంచు ముక్కల సమూహములనే మేఘములని పిలువబడుచున్నవి. వాతావరణములో గల అతి సూక్ష్మమైన తేలియాడు నీటి రేణువులచే మేఘములు ఏర్పడుచున్నవి. ఆకృతి మరియు ఎత్తును బట్టి మేఘములు సిరస్, స్ట్రాటస్, క్యుమ్యులస్ మరియు నింబస్ మేఘములుగా వర్గీకరించబడినవి.

సిరస్ మేఘములు (Cirrus clouds): ఈ మేఘములు ఉన్నత మేఘములని పిలువ బడుచున్నవి. ఎందుకనగా ఇవి సముద్ర మట్టము నుండి సుమారు 5000 మీటర్ల ఎత్తులో ఏర్పడుచున్నవి. సహజముగా ఇవి పొడి గాను, మంచు ముక్కలుగాను కలిగి యుండుట వలన ఏ మాత్రము వర్షపాతమునివ్వదు. ఈ మేఘములు పొడవుగా, తంతులుగా, వక్రముగా ఉండి చివరలో కుచ్చులుగాని లేక చుట్టలుగాని యుండవు.

సిరస్ మేఘములు Cirrus clouds

స్ట్రాటస్ మేఘములు Stratus clouds

క్యుములస్ మేఘములు Cumulus clouds

నింబస్ మేఘములు Nimbus clouds

స్ట్రాటస్ మేఘములు (Stratus clouds): ఈ మేఘములు సముద్ర మట్టము నుండి 2000 మీటర్ల ఎత్తున ఏర్పడుట వలన దీనిని తక్కువ ఎత్తులో ఏర్పడు మేఘము లందురు. ఇవి ఏకరీతిగా నుండును. ఇవి దట్టమైన బూడిద రంగును కలిగిన ఫలకము వలే యుండును. ఇవి మంచు మరియు తుంపరలను ఏర్పరచుచున్నది.

క్యుములస్ మేఘములు (Cumulus clouds): ఈ మేఘములను మధ్యమిక మేఘములందురు. ఇవి పొంగు లేక ప్రత్తి లాంటి గుట్ట ఆకృతిలో యుండును. ఈ మేఘములు ఒంటరిగాను లేక గుంపుగాను కనబడును. ఇవి వర్షపాతము, ఉరుములు మరియు మెరుపులతో సంబంధితమై యుండును. ఇవి సముద్రమట్టమునకు పైన దాదాపు 12,000 మీటర్లు వరకు వ్యాపించి యుండును.

నింబస్ మేఘములు (Nimbus clouds): ఈ మేఘములను నిట్ట నిలువు మేఘములు అందురు. ఇవి దట్టమైన నలుపు లేక బూడిదరంగును కలిగియుండును. ఇవి అధిక వర్షపాతమును కలుగజేయుట వలన దీనిని తుపాను లేక వర్షపు మేఘములు అందురు. .

వర్షపాతము (Rainfall)

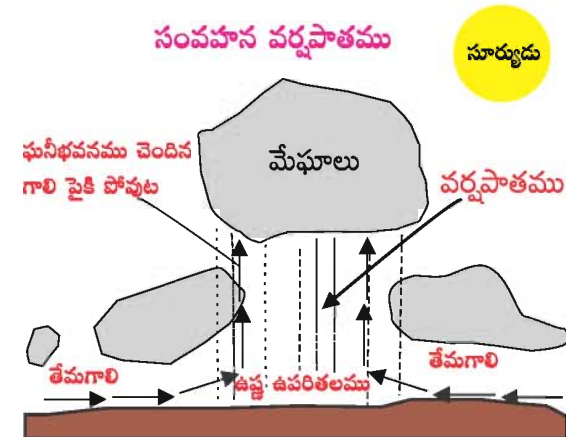
మేఘముల నుండి భూమి మీద పడు నీటి బిందువులను వర్షపాతము అందుము. వర్షపాత ప్రక్రియ భాష్పీభవనముతో ప్రారంభమై, కొనసాగి ఒక నిర్ణీత ఎత్తువద్ద ఘనీభవించుచుండును. ఆ తరువాత మేఘములు ఏర్పడి వర్షమునిచ్చును. వర్షపాతములు 1) సంవహన వర్షపాతము 2) నిమ్నానత లేక పర్వతీయ వర్షపాతము మరియు తుపాను వర్షపాతముగా వర్గీకరించబడియున్నది.

మీకు తెలియునా?

వర్షపాతమును కొలుచు మాపకమును హైగ్రో మీటరు అందురు. పటము మీద ఒకే వర్షపాతమును పొందు వివిధ ప్రాంతములను కలుపు ఊహారేఖలను సమవర్షపాత రేఖలు (Isohytes) అందురు.

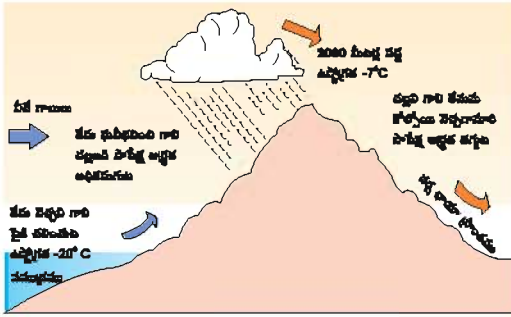
సంవహన వర్షపాతము (Convictional rainfall)

భూమధ్య రేఖ ప్రాంతములో సూర్య కిరణములు నిట్ట నిలువుగా పడుట వలన అధిక వేడిని పొందుచున్నది.. కావున వేడిగాలి వ్యాపించి ఊర్జ్వముగా పైకి లేచి పోవును. ఉష్ణోగ్రత క్రమేణ తగ్గుట వలన గాలి చల్లదనము పొంది మేఘములను ఏర్పరచును. ఈ మేఘములు హిమ బిందువును చేరునపుడు వర్షముగా కురియును. దీనినే సంవహన వర్షపాతము అందురు. ఈ రకపు వర్షము ఉరుములు, మెరుపులతో కూడియుండును. ఈ వర్షపాతము సాధారణముగా సాయంత్రకాలమున 4 గంటల సమీపమున వచ్చుట వలన దీనిని 4 గంటల వర్షపాతము అందురు.

నిమ్నోన్నత లేక పర్వతీయ వర్షపాతము

సముద్రము నుండి వీచు పవనములు అధిక తేమను కలిగియుండును. సముద్రము నుండి తేమను కలిగిన పవనములు పర్వతములచే అడ్డగించబడి పైకి వెళ్లునపుడు అవి చల్లబడి పవనాభిముఖ పర్వతము (Windward Side) మీద భారీ వర్షమును కలుగజేయును. తరువాత అవి పర్వతము యొక్క పవన వరాన్ముక ప్రాంతము (Leeward Side) మీదుగా క్రిందకు దిగునపుడు తేమ కలిగిన పవనములు లేనందువలన అల్పవర్షపాతము కలుగజేయును లేక వర్షపాతము యుండదు.

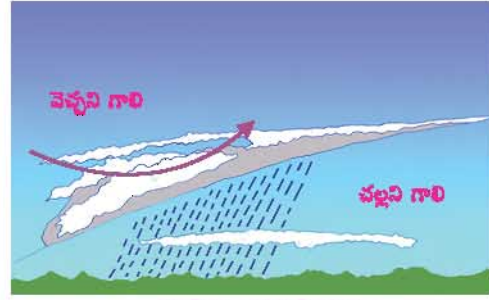
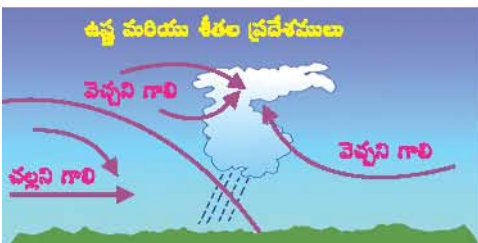
పర్వతీయ వర్షపాతము

మీకు తెలియునా ?

కేరళ మరియు తమిళనాడు ఒకే అక్షాంశములో అమరియున్నప్పటికిని కేరళ అధిక వర్షపాతమును పొందుచున్నది. ఎందుకనగా కేరళ పవనాభిముఖ ప్రాంతములో అమరి యుండగా తమిళనాడు పవన వరాన్ముఖ ప్రాంతములో అమరి యుండుటయే దీనికి కారణమగును.

తుపాను వర్షపాతము (Cyclonic rainfall)

ఉష్ణ ప్రాంతములలో గల వెచ్చనిగాలి మరలా వేడెక్కుట వలన ఊర్ధ్వముఖముగా పైకి చలించును. కాబట్టి అల్పవీడన ప్రాంతము ఏర్పడి ప్రక్కన గల అధిక వీడన ప్రాంతము నుండి గాలిని గ్రహించును.

తుపాను వర్షపాతము

భౌత్రాభ్రమణము కారణముగా గాలి దిశ తొలగించబడి వృత్తాకార గాలి ఏర్పడును. ఇది గరాటు ఆకారములో ఊర్ధ్వముఖముగా పైకి పోవును. పైకి పోయిన గాలి చల్లబడి ఘనీభవించును. ఫలితముగా ఇది అల్పవీడన కేంద్రములలో భారీవర్షపాతమును కలుగజేయును. ఉదాహరణకు ఈశాన్య ఋతుపవన కాలములో అక్టోబరు, నవంబరు మరియు డిశంబరు మాసములలో తమిళనాడు, ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు ఒరిస్సా సముద్ర తీర ప్రాంతములలో అధిక సంఖ్యలలో తుపానులు ఏర్పడుచున్నవి.

మెరుపులు

వాతావరణములో విద్యుచ్ఛక్తిని విడుదల చేయుటనే మెరుపుగా నిర్వచించవచ్చును. ఇది ఉరుములతో కలిసి ఏర్పడును. మెరుపు ఒక సెకండుకు 96, 560 మైళ్ళ వేగముతో పయనించును.

మెరుపులు

మీకు తెలియునా ?

మెరుపును గురించి అధ్యయనము చేయు విజ్ఞానశాస్త్రమునే మెరుపు శాస్త్రము (Fulminology) అందురు. మెరుపును గురించి అధ్యయనము చేయు వ్యక్తిని మెరుపు శాస్త్రజ్ఞుడు (Fulminologist) అందురు.

ఈ ప్రపంచములో సంవత్సరమునకు 16 మిలియన్ల మెరుపులు ఏర్పడుచున్నవి. సాధారణముగ సంవహన వర్షపాతము, తుపాను వర్షపాతము మరియు అగ్నివర్షతముల విస్తోటనము వలన ఏర్పడు మేఘములతో కలిపి మెరుపు ఏర్పడును. మంచుగల మేఘములలో ధనాత్మక మరియు ఋణాత్మక అవేశములు ఒక దానితో మరొకటి సంధించుటచే మెరుపులు ఏర్పడును. మెరుపులు ఏర్పడినప్పుడు దాని నుండి విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి చేయు అవకాశము గలదని పరిశోధకులు భావించుచున్నారు.

ఏకు తెలియునా ?

ఐస్లాండులో ఏప్రిల్ 2010 నం॥లో ఏర్పడిన అగ్నివర్షత విస్తోటనము సమయములో సుమారు 23,000 విమానములు రద్దీ చేయబడినవి. కారణములను కనుగొనుము.

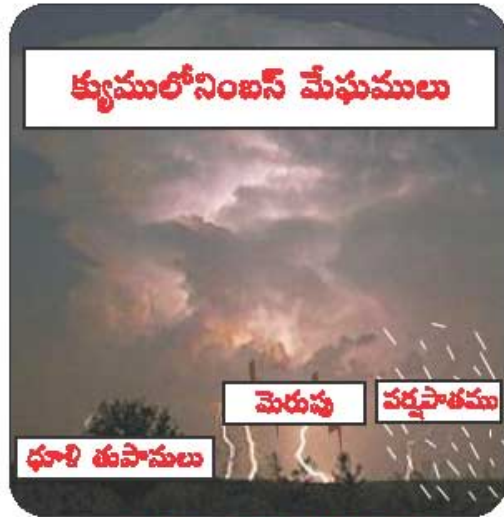
ఉరుములతో కూడిన తుపాను(Thunderstorm)

ఉరుములతో కూడిన తుపాను క్యుములోనింబస్ మేఘములచే ఏర్పడును. ఇది సాధారణముగా తక్కువ కాలములో మాత్రమే కొనసాగును. దీనితోపాటు మెరుపు, ఉరుము, బలమైన ధూళిగాలి, భారీ వర్షము మరియు కొన్ని సమయములలో పడగండ్లుతో కూడిన ఉరుముల తుపాను ఏర్పడును. వాయు మండలము యొక్క క్రింది పొరలో గల వెచ్చని మరియు అద్భుతతో కూడిన గాలి, వాతావరణ అస్థిరత్వ స్వభావము,

తీవ్రమైన ఉష్ణ సంవహన కృత్యములు మొదలగునవి ఉరుము పుట్టుటకు తగిన అంశములుగానున్నవి.

ఉరుములతో కూడిన తుపాను అనేక వాతావరణ అంశములతో పాటు ఏర్పడుట వలన వాతావరణ శాస్త్రవేత్తలు దీనిని వాతావరణ కర్మాగారములుగా పిలిచిరి. భూమి యొక్క ఉపరితలములో 4 నుండి 20 కి.మీ. ఎత్తులో ఇవి ఏర్పడుచున్నవి.

ఉష్ణ మండల ప్రాంతములలో వర్షాకాలము నందం మధ్యాహ్నము లేక సాయంకాల సమయములలో భూమి మీద ఇవి ఏర్పడును. కాని మహా సముద్రములలో ఇవి రాత్రి వూట ఏర్పడును. ఋతుపవన శీతోష్ణస్థితి గల ప్రాంతములలో ఇవి వేసవి ఋతుపవన ప్రారంభము మరియు అంతిమమున ఏర్పడును.

ఉరుములతో కూడిన తుపాను

అభ్యాసం

1) ఈ క్రింది భాళీలను పూరించుము.

1. గ్రీకు పదమైన కైమా _____ ను సూచించును.
2. భూఉపరితలముపై ఉష్ణోగ్రత ప్రతి 1000 మీటర్లకు సుమారు _____ చొప్పున తగ్గును.
3. స్పెయిన్ భాషలో ఎల్.నివో అనగా _____ అని అర్థము.
4. _____ అను మహానగరపాలిత ప్రాంతము దాని చుట్టూ ప్రక్కన గల ప్రాంతము కన్నా ఎక్కువ వెచ్చదనమును కలిగియుండును.
5. వాతావరణ మండలములో ట్రోపో అవరణమునకు మరియు స్ట్రాటో అవరణమునకు మధ్య గల పలుచని పొరను _____ అందురు.
6. భూమధ్యరేఖ అల్పపీడన మండలమును _____ అందురు.
7. క్షితిజ సమాంతరముగా చలించు గాలిని _____ అందురు.
8. భారతదేశములోగల థార్ ఎడారి మీదుగా వీచు స్థానిక పవనము _____.

9. మెరుపులను గురించి అధ్యయనము చేయు విజ్ఞాన శాస్త్రమును _____ అందురు.
 10. ఉరుములతో కూడిన తుపానులు _____ మేఘములచే ఏర్పడును.

II) సరిమైన సమాధానములను ఎన్నుకొనుము.

- ఉష్ణ ప్రాంతములలో _____ ప్రధాన పంట అగును.
 ఎ) వరి బి) గోధుమ సి) తేయాకు డి) బార్లీ
- ఋతుపవన వైఫల్య కాలములో (ఎల్.నినో) సుమారు 3 నుండి 8 సం॥ము లకు ఒక వర్షాయము ఉష్ణోగ్రత _____ సముద్ర తీరములలో త్వరితగతిన అధికమగును.
 ఎ) పెరు, ఈక్విడార్ బి) స్పెయిను, ప్రాన్సు సి) ఇండియా, పాకిస్థాన్ డి) చైనా, జపాన్
- ఒక రోజులో నెలకొను గరిష్ట మరియు కనిష్ట ఉష్ణోగ్రతల వ్యత్యాసములను _____ అని పిలువబడును.
 ఎ) భూవికిరణము బి) దినసరి ఉష్ణవ్యాప్తి సి) సంవత్సరిక ఉష్ణ వ్యాప్తి డి) సూర్య వికిరణము
- వాతావరణ పీడనమును కొలుచుటకు ఉపయోగించు పరికరమును _____ అందురు.
 ఎ) ఉష్ణమాపకము బి) ఆర్థ్రతా మాపకము సి) భారమితి డి) పవన సూచిక
- ఉప అయన అధిక పీడన మండలమును _____ అందురు.
 ఎ) డోల్‌డ్రమ్స్ బి) అశ్వ అక్షాంశములు సి) కొరియోలిస్ బలము డి) నిశ్చల మండలము
- _____ పొరలో సూర్యకిరణములు అయనీకరణము చెందును.
 ఎ) ట్రోపో ఆవరణము బి) స్ట్రాటో ఆవరణము సి) ఐనో ఆవరణము డి) ఎక్స్ ఆవరణము
- _____ మేఘములు సాధారణంగా వర్షపాతము, ఉరుములు మరియు మెరుపులతో కలిసియుండును.
 ఎ) సిర్రస్ బి) స్ట్రాటస్ సి) క్యుములస్ డి) నింబస్
- _____ రకపు వర్షపాతమును 4 గంటల వర్షపాతమని కూడా పిలుతురు.
 ఎ) సంవహన వర్షపాతము బి) పర్వతీయ వర్షపాతము
 సి) తుపాను వర్షపాతము డి) ఋతుపవన వర్షపాతము
- సముద్ర మట్టము వద్ద సరాసరి గాలి పీడనము _____ మిల్లీ బార్లుగా నుండును.
 ఎ) 1008 బి) 1020 సి) 1033 డి) 1013
- _____ మేఘములను ఊర్ధ్వ మేఘములని అందురు.
 ఎ) సిర్రస్ బి) స్ట్రాటస్ సి) క్యుములస్ డి) నింబస్

III) జతపరచుము

1. భూతాపము	శూన్య ప్రదేశము
2. ఉష్ణ మాపకము	మానవ ప్రభావము
3. పవన మాపకము	వాతావరణ కర్మాగారము
4. తుపాను నేత్రము	గాలి యొక్క దిశ మరియు దిశావేగమును సూచించు పరికరము
5. ఉరుములతో కూడిన తుపాను	ఉష్ణోగ్రతను కొలుచు పరికరము

IV) క్రింది వానికి క్లుప్తముగా సమాధానము లిమ్ము.

- శీతోష్ణస్థితి మరియు వాతావరణమునకు మధ్య గల భేదములను తెల్పుము.
- ఉష్ణ మరియు శీతల మహాసముద్ర ప్రవాహముల కలయిక వలన ఏర్పడు లాభ, నష్టములను తెల్పుము.
- సూర్యకిరణముల నుండి భూమి ఉష్ణశక్తిని పొందే విధానములను తెలుపుము.
- ఉష్ణోగ్రతను కొలుచు కొలమానములు ఏవి?
- సమఉష్ణరేఖలకు మరియు సమపీడన రేఖలకు మధ్య గల భేదములను తెల్పుము.

6. ఫెర్రల్ నియమమును నిర్వచించుము.
7. గ్రహ పవనములు అనగానేమి?
8. మెరుపులు అనగానేమి? అవి ఎట్లు ఏర్పడుచున్నవి?
9. వాతావరణ కర్మాగారము అనగానేమి?
10. సమ శీతోష్ణస్థితి మరియు అతి శీతోష్ణస్థితి మధ్య గల భేదములేవి?

V) క్రింది ప్రశ్నలకు విశదముగా సమాధానములిమ్ము.

1. వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితిని నిర్ణయించు అంశములేవి? ఋతుపవన వైఫల్యము (ఎల్.నినో) లేదా మానవ ప్రభావములను వివరించుము.
2. భూమిపై గల ఉష్ణ మండలములు ఏవి? ఏదేని ఒక దానిని చక్కని పటము సహాయముతో వివరించుము.
3. భూ పవనములు అనగానేమి? పటము సహాయముతో వివరింపుము.
4. సముద్ర పవనములు అనగానేమి? పటము సహాయముతో వివరింపుము.
5. వర్షపాతములోని రకములు ఏవి? సంవహన వర్షపాతమును పటము సహాయముతో వివరింపుము.
6. పర్వతీయ వర్షపాతము మరియు తుపాను వర్షపాతము మధ్య గల భేదములేవి?
7. ఉరుములతో కూడిన తుపాను గురించి వివరింపుము.
8. మేఘములు అనగానేమి? మేఘములలోని రకములను తెలిపి వాటిలో ఒక దానిని గురించి వివరించుము.
9. వాయు మండలములో గల పొరలు ఏవి? ఎదేని ఒక దానిని పటము సహాయముతో వివరింపుము.

VI) పటముల నైపుణ్యము:

1. ప్రపంచ పటమునందు ఉష్ణమండల ప్రాంతములను గుర్తించుము.
2. ప్రపంచ పటమునందు ప్రధాన పీడన మండలములను గుర్తించుము.
3. ప్రపంచ పటమునందు ప్రధాన గ్రహపవన దిశలను గుర్తించుము.

రూపక నిర్ధారణ

1. మీ ప్రాంతమునందలి వాతావరణము ప్రభావితముచేయు అంశములను గుర్తించి ఒక వ్యాసము వ్రాయుము.
2. భూమి యొక్క వాతావరణ స్థితిని తెలియజేసే చార్టును గీయుము.
3. భూ పవనములు మరియు సముద్ర పవనముల వలన కలుగు లాభనష్టములను తెలిపే చిత్రములను గీయుము.
4. ఉష్ణ మండలము, ప్రధాన పీడన మండలము, ప్రధాన గ్రహ పవనముల మండలములను ప్రపంచ పటమునందు గీయుము.
5. మీరు ఏయే రకమైన వర్షపాతమును పొందుచున్నారో చర్చించుము. దానిని మీ ప్రాంతమునందు ఎప్పుడు పొందెదరో తెలుపుము.
6. ఈ మధ్య సంవత్సరాలలో ఏర్పడిన తుపానుల పేర్లను కాని, అవి ఏర్పడిన సంవత్సరములను తెలిపి వాటిలో ఏదైనా ఒకదాని చిత్రములను సేలరించి ఒక వ్యాసము వ్రాయుము.
7. మేఘములు ఏర్పడకుండుట వలన కలిగే ప్రభావములపై సంవాదము చేయుము.
8. వాతావరణము మరియు శీతోష్ణస్థితికి సహసంబంధమైన పండుగలు జరుపుకొనుటను గుర్తించుము.
9. ప్రపంచ పటమునందు ఉష్ణ ఎడారులు మరియు శీతల మహాసముద్ర ప్రవాహములకు సంబంధము గల ప్రాంతములను గుర్తించుము.
10. వేసవి ఆయనాంత దినము మరియు శీతాకాల ఆయనాంత దినములపై ఒక వ్యాసము వ్రాయుము.

1. రాజకీయ పార్టీలు

ప్రస్తుత కాలమును ప్రజాస్వామ్య యుగము అనవచ్చును. అబ్రహాం లింకన్ ప్రకారము ప్రజల యొక్క ప్రజల కొరకు, ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడు ప్రభుత్వమును ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వమందురు. ప్రజాస్వామ్యమందు పౌరులే పాలకులు మరియు పాలితులుగా ఉందురు. కావున పౌరులు వారియొక్క హక్కులను మరియు విధులను తెలిసినవారై యుండవలయును. దేశమునందు ఏమి జరుగుచున్నది అనుదానిని గూర్చిన అవగాహన కలిగియుండవలయును. రాజకీయ పార్టీలు రాజకీయ అవగాహనను కల్పించుచున్నవి. ప్రజల యొక్క అభిప్రాయములను ముందుంచుటకు అవి సహాయపడుచున్నవి. కావున ప్రజాస్వామ్య పద్ధతి విజయవంతముగా నడుచుటకు రాజకీయ పార్టీలు తప్పనిసరియై ఉన్నవి.

ప్రజాస్వామ్యమునందు రాజకీయ పక్షములు అత్యంత ప్రాధాన్యతను కలిగిన సంస్థలుగా యున్నవి. కాబట్టి అవి ప్రజలకు మరియు ప్రభుత్వమునకు మధ్యలో వారధి వలె పనిచేయుచూ అనేక సమస్యలపై ప్రతిస్పందించుచూ ప్రజాసంబంధితమైన వేదికలుగా వ్యవహరించుచున్నవి.

నిర్వచనము

ప్రజలు ఒక సమూహముగా ఏర్పడి ఎన్నికలలో పోటీచేసి ప్రభుత్వమును ఏర్పరచుకొను అధికారమును కలిగిన సంస్థను ఒక రాజకీయపార్టీ అని అందురు. ఈ పార్టీలు ప్రజల సామాజిక అభివృద్ధి కొరకు కొన్ని ఉద్దేశ్యములను మరియు కార్యక్రమములను ఏర్పరచుకొనియుండును. ఒక రాజకీయ పార్టీయందు అధ్యక్షుడు, కార్యనిర్వాహక నభ్యులు మరియు అనుచరులు అను మూడు ముఖ్య విభాగములు ఉండును.

రాజకీయ పార్టీలకు ఉండవలసిన లక్షణములు

1. ఒక రాజకీయ పార్టీ అనునది ప్రధానంగా ప్రభుత్వ విధానాలకు సంబంధించిన అంశాలను అంగీకరించవలెను.

2. పరిపాలన అధికారములను, భాగస్వామ్యమును పొందాలనే ఉద్దేశ్యములను కలిగియుండవలెను.
3. భారత రాజ్యాంగమును అనుసరించి వారియొక్క విధానములను మరియు కార్యక్రమములను ప్రజాస్వామ్య పద్ధతిలో అమలుచేయుట.
4. పార్టీలు కొంత శాశ్వతమైన నిలకడను కలిగియుండవలెను.
5. పార్టీలు కొన్ని నిర్దిష్ట లక్ష్యములను మరియు ఉద్దేశ్యములను కలిగియుండవలెను.

రాజకీయ పార్టీల విధులు

రాజకీయ పార్టీలు ప్రాథమికంగా ఎన్నికలలో జయించి వదలి బాధ్యతలను స్వీకరించి అధికారములను చెలాయించుచున్నవి. అవి ఈ క్రింది విధులను నిర్వహించుచున్నది.

1. ఎన్నికలలో పోటీ చేయుట.
2. పార్టీలు వాటి యొక్క విధివిధానాలను, పథకాలను ఓటర్ల ముందుంచును.
3. చట్టములను తయారుచేయుటలో రాజకీయ పార్టీలు కీలకమైన పాత్రను పోషించుచున్నవి.
4. ఏ రాజకీయ పార్టీ అత్యధిక స్థానములను సాధించునో ఆ పార్టీ పాలక పార్టీగా ఆవిర్భవించి ప్రభుత్వమును ఏర్పాటు చేయును.
5. ఎన్నికలలో ఏ పార్టీ అధికృతను కోల్పోవునో ఆ పార్టీ ప్రతిపక్ష పార్టీగా నిలుచును. ప్రభుత్వ పథకములు అమలులో విఫలమైన యెడల మరియు తప్పుడు నిర్ణయాలపై ప్రతిపక్ష పార్టీలు విమర్శించును.
6. రాజకీయ పార్టీలు ప్రజాభిప్రాయములను సేకరించి, ప్రజాసమస్యలను లేవనెత్తి వాటికి అత్యంత ప్రాధాన్యతను కల్పించును.

రాజకీయ పార్టీల నిర్మాణము మరియు పనిచేయు విధానము

ఒక రాజకీయ పార్టీ నిర్మాణాత్మకమైన సభ్యగణమును కలిగియుండును. నిర్దిష్ట కాల పరిమితికి ఎన్నికైన పార్టీ అధ్యక్షుడు ఉన్నత స్థితిలో

ఉండును. అధ్యక్షునికి **కార్యదర్శులు** మరియు **నిధి నిర్వహణ అధికారులు** సహాయపడుదురు. ఒక **కార్యవర్గ సంఘము**ను ఏర్పాటు చేసి దానిద్వారా కాలానుగుణంగా ప్రజాసమస్యలను చర్చించి ముఖ్య నిర్ణయములను తీసుకొనును. ఆరు నెలలకు ఒకసారి లేక సంవత్సరమునకు ఒకసారి పార్టీ సమావేశములను ఏర్పాటు చేసి పార్టీ తీర్మానములను పార్టీ పనిచేయు విధానమును గూర్చి చర్చించును. ఈ సమావేశములు రాజకీయ పార్టీ యొక్క బలమును మరియు ఐకమత్యమును తెలియచేసి, ప్రజలలో పార్టీ ప్రతిష్ఠతను ఇనుమడింపజేయును.

పార్టీ విధానములోని రకములు

ప్రపంచములో మూడు రకములైన పార్టీ వ్యవస్థలు కలవు. అవి

1. **ఏకపార్టీ విధానము**లో పరిపాలన జరుపు పార్టీ మాత్రమే ఉండును. ఇందులో ప్రతిపక్షములకు అనుమతి లేదు. మునుపటి సోవియట్ రష్యా (USSR) ఏకపార్టీ విధానమునకు ఉదాహరణగా ఉన్నది.
2. **ద్విపార్టీ విధానము** నందు రెండు ప్రధాన రాజకీయ పార్టీలు మాత్రమే ఉండును. ఉదాహరణకు అమెరికా, ఇంగ్లండు.
3. **బహుళపార్టీ విధానము**లో రెండింటికన్నా ఎక్కువ రాజకీయ పార్టీలు యుండును. ఉదాహరణ: భారతదేశము, ఫ్రాన్సు, ఇటలీ మరియు శ్రీలంక.

భారతదేశములో బహుళపార్టీ విధానము

సమిశ్ర భారతదేశమునందు దానియొక్క విభిన్న గుణాధిశయములకు అనుగుణముగా అనేక సంఖ్యలో రాజకీయ పార్టీలు కలవు. ప్రపంచములోనే అధిక సంఖ్యలో రాజకీయ పార్టీలు గల దేశము భారతదేశము మాత్రమే. భారతదేశమందు రాష్ట్ర మరియు జాతీయ స్థాయిలో అనేక రాజకీయ పార్టీలు కలవు.

అనేక రకములైన రాష్ట్ర సమస్యలు, ప్రాంతీయ అవసరములు, జాతి మరియు వర్గ విభజనలు,

సాంస్కృతిక విభాగములు, పలువిధములైన భాషలు మొదలగునవి రాష్ట్ర పార్టీల ఆవిర్భావమునకు కారణములుగా నున్నవి.

బహుళపార్టీ విధానమునందు ప్రాంతీయ పార్టీలు ఎన్నికల తర్వాత కేంద్రమునందు అవసరమైనపుడు కూటమి ప్రభుత్వమును ఏర్పరచుటకు జాతీయ రాజకీయాలలో ముఖ్య భూమికను పోషించుచున్నవి.

రాష్ట్ర పార్టీ

శాసన సభ లేక పార్లమెంటు (లోక్ సభ) ఎన్నికలలో ఒక నిర్ణీత శాతము ఓట్లను లేక నిర్ణీత స్థానములను పొందినప్పుడే ఒక పార్టీ భారత ఎన్నికల కమిషన్ ద్వారా రాష్ట్ర పార్టీగా గుర్తించబడును.

జాతీయ పార్టీ

ఒక పార్టీ కనీస నాలుగు రాష్ట్రములలో రాష్ట్ర పార్టీగా గుర్తించబడినపుడు ఆ పార్టీని జాతీయ పార్టీ అని అందురు.

దేశములోని అన్ని రాజకీయ పార్టీలు ఎన్నికల కమిషన్ ద్వారా అనుమతి పొందియుండవలయును. అప్పుడే ఎన్నికల కమిషన్ అన్ని పార్టీలను సమానముగా భావించును. దానికి తగినట్లు రాష్ట్ర మరియు జాతీయ పార్టీలకు ప్రత్యేక సదుపాయములను కలుగజేయును. పార్టీలకు ప్రత్యేక చిహ్నములను కేటాయించును. రాజకీయ పార్టీల అధికారిక సభ్యులు మాత్రమే ఆయా పార్టీ చిహ్నముల ద్వారా పోటీ చేయుదురు.

ఇట్లు రాజకీయ పార్టీలు ప్రజాస్వామ్యమును విజయవంతము గావించుటకు సహకరించుచున్నవి. ప్రజాస్వామ్యమునకు ఈ రాజకీయ పార్టీలు వెన్నుముకగా నిలచియున్నవి.

అభ్యాసం

I) సరియైన సమాధానములను ఎన్నుకొనుము.

1. ఒక రాజకీయ పార్టీ _____ జాగృతిని ఏర్పరచును.
 ఎ) సామాజిక బి) ఆర్థిక సి) రాజకీయ
2. ద్విపక్ష పార్టీ విధానము గల దేశము _____
 ఎ) భారతదేశము బి) అమెరికా సి) ఫ్రాన్సు
3. ఒక పార్టీ _____ రాష్ట్రములలో రాష్ట్ర పార్టీగా గుర్తించబడినప్పుడు దానిని జాతీయ పార్టీ అని అందురు.
 ఎ) నాలుగు బి) ఎనిమిది సి) ఏడు
4. _____ ప్రజాస్వామ్యమునకు వెన్నుముకగా నిలిచియున్నవి.
 ఎ) ఎన్నికలు బి) రాజకీయ పార్టీలు సి) ఓట్లు

II) ఖాళీలను పూరింపుము.

1. ప్రజాస్వామ్య మందు పౌరులే పరిపాలకులు మరియు _____ ఉన్నారు.
2. రాజకీయ పార్టీలు _____ అభిప్రాయమును సేకరించుటకు సహాయపడుచున్నవి.
3. రాజకీయ పార్టీలు _____ కు మరియు ప్రభుత్వమునకు మధ్య వారధిగా పనిచేయుచున్నవి.
4. ప్రపంచములో _____ దేశమునందు అధిక సంఖ్యలో రాజకీయ పార్టీలు కలవు.
5. పెద్దవి మరియు విస్తరించబడిన పార్టీలు ఒక ప్రత్యేక _____ ను కలిగియుండును.

III) క్లుప్తముగా సమాధానముల నిమ్ము.

1. ప్రజాస్వామ్యమును గూర్చి అబ్రహం లింకన్ నిర్వచనమును తెలుపుము.
2. రాజకీయ పార్టీ అనగానేమి?
3. ఒక రాజకీయ పార్టీలోని ముఖ్య విభాగములేవి?
4. రాజకీయ పార్టీల కుండవలసిన విశేష లక్షణములను కొన్నింటిని పేర్కొనుము.
5. ఎప్పుడు ఒక రాజకీయ పార్టీ జాతీయ పార్టీగా గుర్తింబడును?

IV) విపులముగా జవాబులిమ్ము.

1. ప్రజాస్వామ్య దేశము నందలి రాజకీయ పార్టీల విధులను గూర్చి వివరింపుము.
2. ప్రపంచములోని మూడు రకములైన పార్టీ వ్యవస్థలేవి? వాటిని ఉదాహరణలతో వివరింపుము.

రూపక నిర్ధారణ

1. సామూహిక చర్చ:

ఏక పార్టీ విధానము, ద్వి పార్టీ విధానము, బహుళ పార్టీ విధానములో ఏది ఉత్తమమైనదో చర్చించుము.

2. ఇంకనూ తెలుసుకొనుము:

మీ చుట్టు ప్రక్కల గల దేశములలో అనుసరించబడుచున్న పార్టీ విధానములు/రాజకీయ పార్టీల పేర్లను వ్రాయుము.

దేశము	పార్టీ విధానము	రాజకీయ పార్టీల పేర్లు

3. సంవాదము:

బహుళ పార్టీ విధానములోని లాభ, నష్టములపై తరగతి గదిలో చర్చించుము.

4. సామూహిక కృత్యము:

ప్రధాన రాజకీయ పక్షములు లేక మీ రాష్ట్రములోని రాజకీయ పార్టీల గుర్తులు - లక్ష్యములు - ఉద్దేశ్యములు - నాయకుల చిత్రములు మొదలగు వాటిపై ఒక పుస్తకమును రూపొందించుము.

5. వ్యాస రచన:

“రాజకీయ పార్టీలు ప్రజాస్వామ్యమునకు వెన్నుముక వంటివి.”

6. విద్యార్థులు చేయవలసిన పనులు:

మీ రాష్ట్రమందలి ప్రాంతీయ పార్టీలు, వాటి నాయకులు, పార్టీ చిహ్నము, ఉద్దేశ్యము మరియు ఎన్నికల హామీలను గూర్చిన విషయములను సేకరించుము.

‘నేను చేస్తా, నేను చేశా’
(‘I can, I did’)

విద్యార్థుల అభ్యసన కృత్యాల నమోదు పట్టిక

విషయం :

వ.సం	తేది	పాఠ్యాంశ సంఖ్య	పాఠ్యభాగం	కృత్యాలు	అభిప్రాయ సూచన